

СНН

СЕРБСКЕ
НАРОДНЕ НОВИНЕ.

СЕРБСКЕ
НАРОДНЕ НОВИНЕ.

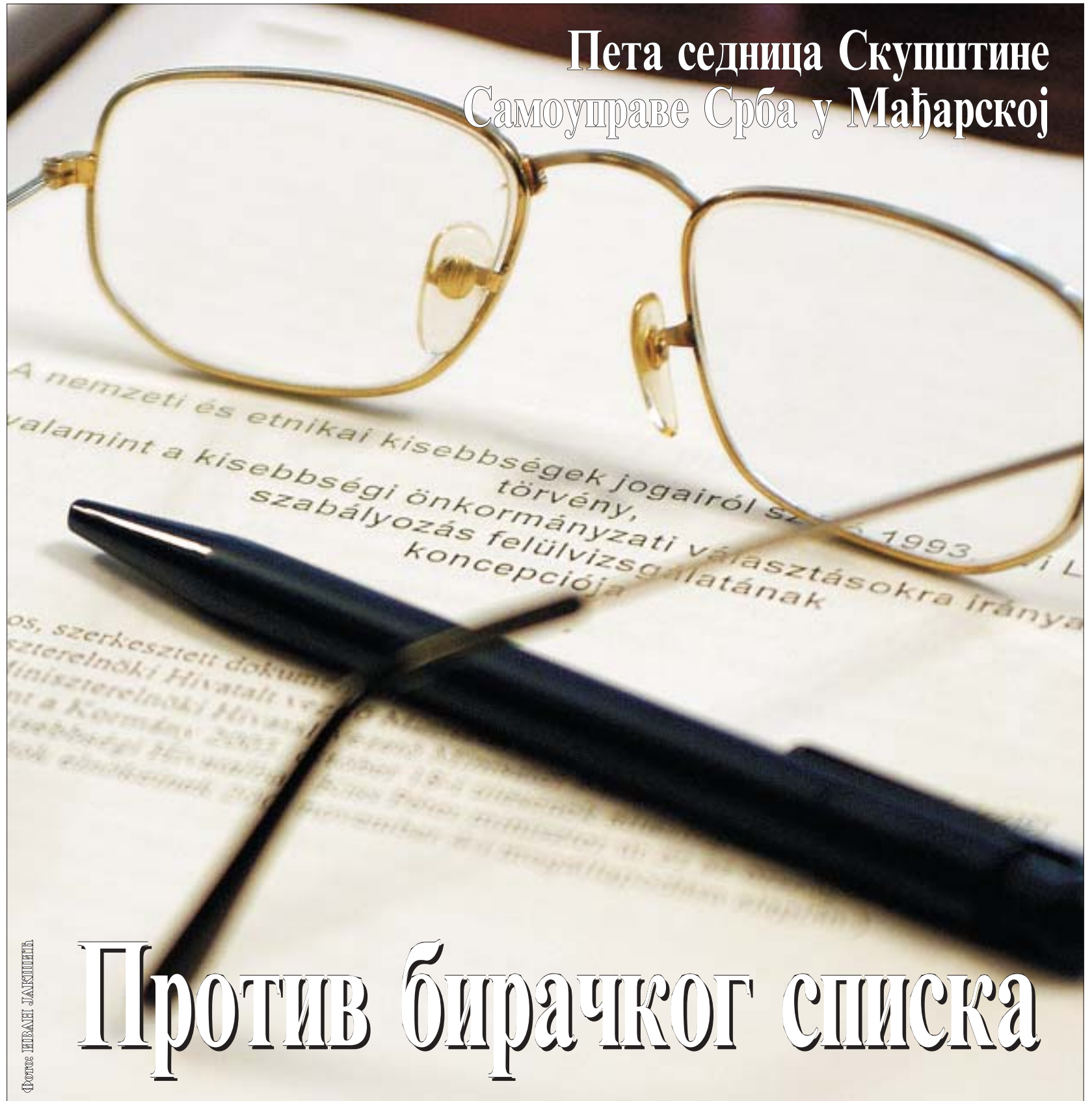
СРПСКЕ
НАРОДНЕ НОВИНЕ

Пешта, 1838–1849.

Будимпешта, 18. децембар 2003.

Нова серија, г. XIII, бр. 51–52.

Пета седница Скупштине Самоуправе Срба у Мађарској

Против бирачког списка

ФОТО: ИЛВАЈЕТ ЈАНКОВИЋ

Пета седница Скупштине Самоуправе Срба у Мађарској

Скупштинари против бирачког списка

Скупштина Самоуправе Срба у Мађарској

Јованка Ластих, Борислав Рус и Милица Павлов

Пета седница Скупштине Самоуправе Срба у Мађарској одржана је 13. децембра 2003. године у Будимпешти. Предложене тачке дневног реда биле су следеће: информације о раду председника и Председништва у протеклом периоду, завршни обрачун буџета за 2002. годину, заузимање става у вези са планираном модификацијом мањинског закона и Закона о изборима, додељивање светосавских награда, избор делегата ССМ у поједина тела и установе (на основу раније прихваћеног правилника о раду делегата), и тачка разно (у којој су се нашле тако важне теме као што је несигурна будућност српске школе у Батањи).

Скупштинари су се окупили у седишту ССМ са получасовним закашњењем, надајући се вероватно да ће последње заседање у овој години бити краће него ранија. Испоставило се, међутим, да је на дневном реду толико важних питања да би расправа о њима попунила и два заседања. Одмах након прихватања дневног реда, наиме, скупштинари су спонтано започели расправу о трећој тачки, која је очигледно била најактуелнија, и по оцени присутних најважнија. Планирана модификација мањинског закона и Закона о изборима, посебно део који предвиђа састављање мањинских спискова као предуслов за одржавање избора, члановима Скупштине ССМ учинио се крајње неприхватљив.

Скупштинари су, додуше, и раније формулисали своје неслагање с појединим одредбама нацрта закона, али је овога пута преовладало мишљење се мора наступити много одлучније. Омбудсман за мањинска питања и Уред за националне и етничке мањине су, наиме, одлучили су да закон предложи на прихватање Парламенту још пре краја ове године, па није остало времена за губљење. Због тога је одлучено да се упути званично писмо премијеру Међешшију, као и да се састави саопштење за медије, у којима се детаљно образлажу разлози противљења наше мањине планираним модификацијама. Увођење бирачког списка, по оцени скупштинара, значило би кршење појединих одредаба Устава, јер, како је истакнуто, ни у једној демократској држави од грађана не смеју да се захтевају подаци о националној или етничкој припадности. Одлучено је да се упути и писмо Амбасади СЦГ у којем се тражи подршка наше матичне земље у заштити права и интереса наше мањине.

Обрачун за 2002. годину – по предлогу представника фирме задужене за финансијску кон-

тролу – прихваћен је од стране скупштинара. Око тог питања се, међутим, пре тога водила доста дуга расправа, а мишљења присутних су била прилично подељена. Многи су се уздржали приликом гласања, позивајући се на то да нису имали прилике да пажљиво прочитају извештај финансијске контроле (који им је достављен тек на самој седници), док су други истакли да се још увек не зна колико заостало пореза ССМ мора да уплати. Због тога је задужен економат самоуправе да изврши саморевизију и да о њеним резултатима извести скупштинаре на првом заседању у наредној години.

Скупштинари су након тога гласали и о кандидатима за овогодишње Светосавске награде, у уобичајених пет категорија. Имена добитника објавићемо у једном од наредних бројева Српских народних новина.

Због недостатка времена и бојазни да неће бити кворума (неки од скупштинара су због других обавеза у поподневним часовима напустили заседање) прескочена је пета тачка дневног реда, избор делегата ССМ, и започела је расправа о актуелним проблемима Српске школе у Батањи, чија је финансијска

самосталност угрожена од стране Батањске месне самоуправе. Председница Одбора за школство, Јованка Ластих, укратко је изложила активности званичника ССМ у протеклом периоду везане за тај проблем. Пошто је управа Батањске месне самоуправе прилично некооперативна, и због финансијских проблема насеља, жели да окрњи самосталност наше школе – рекла је госпођа Ластих – требало би упутити изјаву ССМ о намери да Српску школу у Батањи преузме у своје власништво. Скупштинари су прихватили овај предлог, па ће изјава о намери преузимања Српске школе у Батањи у најкраћем могућем року бити упућена у Батању.

Након тога, услед недостатка кворума, скупштинско заседање се претворило у неформални разговор о појединим актуелним питањима и проблемима везаним за нашу заједницу, којих је у овом претпразничном периоду, на жалост, било више од очекиваног. Решавање тих питања сачекаће скупштинаре након зимске паузе, на првом заседању Скупштине ССМ у 2004. години.

М. С.

Мање пара и мање права у 2004. години?

(Извод из информација о раду ССМ и бираних тела, односно радних група у периоду од протекле Скупштине)

Министар Петер Киш се састао 4. новембра у Парламенту са председницима земаљских мањинских самоуправа. Између осталог, говорило се о промени мањинског закона и концепцији прописа мањинског бирачког права које је Влада усвојила на седници 18. октобра. Од стране мањина изражено је незадовољство што ову концепцију званично нико још није видео, а мањине нису до сада активно укључене у те процесе. Тражено је да се овај кодификовани планирани закон хитно достави мањинским самоуправама да би га оне на својим скупштинама расправиле. Што се бирачких спискова (листа) тиче, мањине немају јединствен став. Српска, русинска, украјинска и бугарска мањина не подржавају увођење оваквих спискова. (...)

1. децембра председник Републике Мађарске др Ференц Мадл примио је председнике зе-

маљских мањинских самоуправа. Том приликом се расправљало о промени мањинског закона. Председница ССМ је при томе нагласила проблеме око смањења буџета Фондације за мањине, одн. финансирање мањинских (српских) образовних установа у малим насељима (нпр. Батања, Деска).

У вези са нацртима промене мањинског закона и закона о изборима мањинских представника, 1. децембра је заседала радна група ССМ која се бави овим питањима, док су 3. децембра позвани у просторије ССМ и представници свих мањинских земаљских самоуправа да би изразили и своје ставове. На иницијативу председника ССМ, присутни су одлучили да се заједно обрате надлежним органима. Тражи се да се приликом формирања закона и мањине активно уведу у тај процес, а да се материјални фонд Јавне фондације за мањине не смањи за 25%.

Косово с лица и наличја

Стандарди за мафију

Холкери представио Стандарде за Косово – Српска влада поменути документ оценила као неприхватљив – Енглески новинари откривају праву слику Покрајине

Жеље, честитке и поздрави

Можда се сећате како су у августу месецу српске власти одушевљено поздравиле одлазак Михаела Штајнера и долазак новог косовског „везира“ – Харија Холкерија?

И српски премијер Зоран Живковић и Небојша Човић, као човек директно задужен за јужну покрајину, одмах су оценили како Финач улива наду, односно да је очигледно „другачији од својих претходника“. Ово последње је у ствари цитат из говора косовског премијера Бајрама Реџепаја, али о том – по том.

Прошле недеље је, да пређемо на ствар, у сали косовског парламента, а у присуству високих званичника УН, Кфора, ОЕБС-а, као и шефова канцеларија западних земаља (уз бојкот српских посланика), представљен фамозни документ познат под називом Стандарди за Косово. На овај документ је, да и то нагласимо, пар дана раније, званични Београд упутио чак 63 примедбе. Све то као да не занима Холкерија, који је изјавио да овим документом „припремамо Косово за његов статус“. Текст има свега осам страна, што не треба да завања оне скептично настројене, јер је цела ствар веома детаљно урађена. Представљени стандарди, каже Финач, омогућавају да се у Покрајини „заснује ново демократско друштво, без обзира на етничку припадност, расу и вероисповест“. Затим следи нешто налик бајци или бар неком хипи-прогласу: „Сви људи на Косову треба да буду слободни, да живе, раде, путују без страха, непријатељства или опасности, и на којем постоје толеранција, правда и мир за свакога. Друштво ће се заснивати на праведном правосуђу и безбедности за све“, итд, итд...

После су говорили и косовски званичници. Премијер Реџепаја рекао да је њихов циљ да направе европску земљу, и захвалио се Холкерији рекавши (оно с почетка нашег текста) да је „другачији од својих претходника“. Затим се угледним званицима обратио и председник Косова Ибрахим Ругова, који је, између осталог, рекао: „Стандарди које је одредила међународна заједница имају за циљ

коначни статус Косова, а то је, да нагласим, независно Косово“.

Одсечене главе и луди новинари

Косово је упркос великом присуству британских и војника из осталих држава НАТО, постало тржиште тероризма, оружја и експлозива, писао је прошле недеље лондонски „Сандеј мирор“. Његови репортери су дошли на невероватну идеју да у покрајини купе 13,5 килограма најквалитетнијег експлозива, што им је уз пуно смелости, али и лудости, на крају и пошло за руком. Поред пластичног експлозива „Семтекс“, новинарима је нуђено да купе и различито оружје – од ракетних бацача и аутоматских пушака, до бомби и нагазних мина – и то у количинама које би, наводи лист, биле довољне да опреме „мале армије“.

Британски новинари су у Приштини успоставили контакт са људима из званично расформиране Ослободилачке војске Косова (ОВК) и мафијашима-трговцима оружјем, представљајући се као припадници ирске терористичке организације „Стварна ИРА“. Њихова „веза“ био је извесни Синбад Садкуц, посредник ОВК у прљавим пословима. Он их је повезао са „замеником команданта ОВК“ Наимом Бехљухљијем, познатијим као Хуљи. Његове људе, пише лондонски лист, обучавала је „екипа Осаме бин Ладена“ и они имају јаке везе са Ал-Каидом. Сам Хуљи је човек који снабдева терористе широм Европе, а оптуживан је за масакре над Србима. Новинари су чак видели фотографију на којој Бехљухљи позира са одсеченим људским главама. Контакт са њим је направљен у једном приштинском кафићу који контролише ОВК, и то „пред очима британских и војника Уједињених нација“.

Новинар као талац

Албанци су, пише даље лист, тражили да један новинар, док се посао не закључи, остане као талац, као и депозит од 10.000 евра.

Тај новинар је био заточен четири дана у јавној кући названој „Салон масаже“, коју контролише албанска мафија, и која се налази тачно преко пута резиденције „британског амбасадора“ у Приштини. После четири дана Садкуц је дошао по другог британског новинара и испоручио му „15 килограма Семтекса“ што је коштало 10.000 фунти (око 14.500 евра). Реч је о веома квалитетном пластичном експлозиву који не може бити откривен у уобичајеној контролној процедури на аеродромима. Британци су прегледом установили да су Албанци у врећу са експлозивом ставили и килограм и по олова, тако да су уместо плаћених 15 у ствари добили 13,5 килограма Семтекса. Било како било, новинари су врећу затим закопали у близини британске базе на Косову и о свему обавестили британске полицајце. Потом је уследила акција УНМИК-а у којој је, до сада, ухапшено 12 косовских полицајаца, и још осморица цивила. Ухапшен је и посредник Садкуц, а „Сандеј мирор“ сазнаје да је ОВК у међувремену ликвидирала Бехљухљија као издајницу.

Трговина по ex-YU

Репортери тврде да Косово није једино место у бившој Југославији где се лако може купити оружје. Они су у Хрватској, такође под „шифром“ ирске „Стварне ИРЕ“ куповали аутоматске пушке и пиштоље, а из Београда им је нека мафијашка група преко Интернета понудила противтенковске пројектиле, калашњикове и мине у вредности од 70.000 евра.

У Црној Гори им је, кажу, човек по имену Веско, некадашњи телохранитељ Жељка Ражнатовића Аркана, понудио оружје на велико. Он је, поред осталог, „на лагеру“ имао 20 минобачачких пројектила, 20 ракета које се лансирају са рамена, и 20 пушака „спајдер“, какве користе британске специјалне јединице САС. Све се то, уверили су се, може лако пребацити у западну Европу и Британију. Главна веза је бродска линија из Бара до Анконе, а одатле је све једноставно.

Б. В.

СРПСКА ПОШТА

Све у свему – „Плејбој“

Никола Тесла је први Србин који се сликао го за хрватски „Плејбој“!? Не, не... Све сам побркао. Ко се сликао? Тито! Али Тито није Србин. А... за српски „Плејбој“! Па, да! То је главна вест. Ускоро излази српско издање овог престижног културно-уметничког часописа који се бави биологijом. Има у првом броју интервју са српским премијером Живковићем, под насловом: „Од сликарског модела до премијера“. Значи и Зоки се скидао го. Ја сам чуо да је у младости радио свашта, али то да се скидао го пред студентима, то још нисам чуо. Тако да је интервју ексклузиван. Мени су причали да је Зоки једно време зарађивао лебац тако што је по источној Србији бунарио с оним рашљама. Знате оне типове што држе неку грану у руци па кад наиђу над воду, а оно им се тресе тј. руке. Е, па Зоки је тако показивао људима где да копају бунаре. Па, сад при-

чају, ја не знам да ли је истина, како је неке Бугаре преварио па људи копали, копали, док нису и сами увидели да је оно Живковић тресао рукама, а не електромагнетним таласима. Уватили они после Зокија, можда док је позирао сликарима, али не за оно, него и за руке и за ноге, па га убацили у тај бунар што им је премијерски препоручио, и држали онамо три дана све док није сачинио програм за економски препород Србије тј. „излазак земље из бунара“. А за они „Плејбој“, да ви речем, дуго се није знало која ће Српкиња прва да покаже своју дупеглавог све док се и то није открило јер нема ништа тајно што неће да биде јавно. Опет онај РТВ „Пинк“! Скинула се водитељка емисије „У клоци“, Оливера Ковачевић, али није Вучо, него само Ковачевић. Има 36 година, што јој не смета јер је, како би то феминисткиње рекле, једно расно грло кобиласто тј. није сисовисна, како би се изразио њен тинк-колега Лане. И уопште узев, грађа јој је много боља од емисије, која је љубре.

И кад смо већ код тога, мислим код „Пинка“, били његови новинари са радикалима у кампањи. Као циљ ове мировне мисије означен је српски Тутин, где су шешељевици имали

намеру да мало карају српске муслимане. Кад у једном тренутку, оно што се у исламској теорији књижевности каже – *Alah in taschina*. У кривини, у брзини, десно оријентисани радикал Тоша, возач носиоца листе Томе, званог Мали Гробар, пређе, бајо, с десне на леву опцију и „чело у чело“ – трас! Директан судар с потенцијалним бирачем. Мало крви, па ништа. А могло је да буде љубичасто на све стране.

А што се Хрвата тиче, они одавно имају „Плејбој“, као и Мађари, и остали напредни народи у окружењу. А ускоро ће Хрвати да имају и најзначајнијег Хрвата у историји, јер је у току велика акција заребачког недељника „Национал“, који је себи ставио у задатак да нацији додијели свог највећег јунака. Резултати ће бити објављени у новогодишњем броју, мада је већ сада јасно да ова ласкава титула неће припасти ни једном – Хрвату. Највећи број гласова, и то убедљиво испред Туђмана, Крлеже и осталих Керемпуха, имају Тито и Тесла. Први, за којег ћемо да видимо ко је и шта је тек кад му Руси отпечате досије, и други којем, чак ни Хрвати, не могу да оспоре српске електромагнетне таласе.

Братислав Вељкић

Српска насеља у јужној Мађарској на крају старе године

Шта нам је донела 2003?

По свему судећи, протекла 2003. година остаће запамћена по бројним јубилејима, прославама и сличним манифестацијама. Поред уобичајених активности, српске мањинске самоуправе и српске заједнице биле су веома марљиве у приређивању разних приредаба, обележавањима годишњица, па зато није на одмет да се и ми присетимо како је минула година протекла када је у питању рад бираних тела Срба и српских цивилних организација.

„Судбину своје културе српски народ мора везати за своју укупну судбину. Сви векови гледају на нас, прате шта ћемо са њом учинити” – рекао је 1990. године велики српски ум, мислилац и књижевник Матија Бећковић, а Његова светост патријарх српски Господин Павле у књизи под насловом „Молитве и молбе” каже: „Својим узрастањем и духовним јачањем треба да одредимо границу, јер ако телу дамо више него што му припада, морамо узети од душе. Смисао човековог живота је да узраста све више и више, како будемо духовно узрасли, та ће нам граница бити све више знана, док у датом моменту не будемо тачно имали представу шта треба учинити.”

Батањци су знали шта им је дужност. Духовно окрепљени и потпомогнути, на време су кренули најпре са идејним а потом и практичним остварењем једног великог црквено-народног сабора који је имао за циљ да се достојно обележи 225. годишњица изградње српског православног храма у Батањи, 210. годишњица постојања Српске основне школе настале под окриљем Цркве и 80. годишњица оптације батањских Срба. Троструки јубилеј био је прилика да се докаже да су потомци некадашњих Батањаца дорасли времену, аманету који су им дедови и прадедови оставили, а то је очување светосавског српског православља, српске речи и културе, прошлости и садашњости, ради будућности.

А та сасвим сигурно светлија бу-

дућност овог насеља, које се протире на мађарско-румунској граници, отпочела је сарадњом потомка једног оптанта из Батање који је своје родно огњиште напустио 1923. године и самих Батањаца, пре свега чланова батањске Српске мањинске самоуправе. Урош Тимотић, унук истоименог батањског оптанта, досељеника у колонију Војвода Степа у Банату, веровао је у успех изградње моста пријатељства између потомака некадашњих оптаната и мештана у Батањи, између прошлости и садашњости. И опет све у корист лепше, берићетније будућности.

Бизнисмен из Новог Сада најпре је кренуо трновитим путем остварења привредног развоја Батање и њене области. Почетни кораки су учињени, а ред је дошао и на српски православни свети храм, Српску основну школу, ослонце Српства који имају кључну улогу у очувању српског идентитета.

Повезивање и празновање троструког јубилеја, 20. и 21. септембра било је повод да се Батањци целог света сретну, упознају, размене искуства и крену једном путањом која ће, можда, значити вечити мост између родне груде и света. Двоневна свечаност повезана са празновањем храмовне славе на којој су наступала домаћа и фолклорна друштва из матичне земље и популарне естрадне звезде, три изложбе и промоција књиге о батањским оптантима, остаће још дуго у памћењу.

Такође, Батања била је домаћин и 14. по реду Јужноалфелдског народносног комплекс логора који је окупио 168 полазника из редова српске, словачке и румунске деце. Главни организатори традиционалног кампа определили су се за промену досадашњег профила логора: ове године програме табора понудили су, пре свега, ђацима нижих разреда основних школа. Међутим, ни ова чињеница није довела до драстичног опадања броја кампера који су већ првог дана имали вече упознавања и дружења, на којој су се појавили и они

старији, који већ годинама долазе у логор.

Током петодневног рада табора који је текао у духу неговања старих традиција, пре свега фолклорних, радило се у разним секцијама. Српска деца која су допутовала из Помаза, Калаза, Будимпеште, Деске и других наших насеља могла су да бирају између фолклорне и музичке секције. Нашим малишанима на челу са наставником Емилијом Никић, слично претходним годинама, прикључили су се и ученици који похађају наставу српског језика у Фелнаку у Румунији.

Музичку групу предводили су наставници музичког васпитања Михаљ Ловас и Станко Мандић а фолклорна, играчка занимања етнограф Гордана Рогановић и врски кореограф Љубомир Вујчин из Србије, којима се придружила и Аница Шошић-Крунић, уметнички руководилац Културно-уметничког друштва „Опанци” из Помаза. Музичка пратња, при раду, била је обезбеђена од стране таквих сјајних хармоникаша као што су Маринко Попов из Врбаса и Стојан Брцан из Деске.

На пољу неговања и чувања српских фолклорних и музичких вредности при којем најважније место заузима очување и опстанак културних, фолклорних традиција српског народа и даље важно место има батањски Јужноалфелдски комплекс табора и баш зато, догодине треба потпомагати што успешније приређивање и реализацију 15. по реду кампа у граду на мађарско-румунској граници.

А што се тиче неговања и чувања српске писане речи и културе, истакнуту и кључну улогу имаће огранак Вукове задужбине у Батањи који је формиран 31. маја с циљем да негује српски језик, књижевност и фолклор, да посвети пажњу питањима образовања и васпитања, народном просвећивању, споменицима, спомен-обележјима и културним добрима српског народа, обележавању значајних годишњица, међународној сарадњи и сарадњи са Србима изван Мађарске, унапређењу културног развоја.

У Чанаду малобројни Срби у оквиру Српско-румунског клуба настоје да остваре своје програме. Традиционално, пред сам крај године, бирано тело Срба ће поново припремити божићне поклон-пакетиће које ће поделити пензионерима и особама којима је помоћ неопходна.

У Вашархељу, поред тога што је урађена реконструкција бројних икона, извршена је и обнова кровне конструкције месне српске православне цркве. Пошто из туристичког аспекта локална самоуправа нашу светињу сматра изузетно важном и значајном, најављен је и наставак радова.

Бурним аплаузима и овацијама испраћено је јубиларно вече Културног удружења „Банат” у Десци

које је 31. маја приређено поводом 30. годишњице постојања и 55. годишњице формирања Српског фолклорног друштва у Десци. Прошлогодишњи победници и домаћини 7. Европске смотре српског фолклора, предвођени председником Чедомиром Адамовом и уметничким руководиоцем Кристифором Брцаном, побринули су се да двоструки јубилеј буде обележен на достојан, празнични начин.

Прослава је, у једној од просторија Спортске хале где је одржана цела свечаност, отпочела отварањем фото-изложбе о раду друштва у протеклих 55 година, за коју је најзаслужнији био Андраш Борка. Захваљујући њему, присутни су имали прилику да завире у време самог формирања, па и даље. О друштву, које је свој први наступ имало 20. августа 1948. године у Сегедину, направљено је заиста много фото-снимка помоћу којих су заинтересовани, међу којима је било и доста оснивача ове организације, стекли увид у богату прошлост и рад ентузијаста, посленика српске културе. „Банат” се својој публици и заљубљеницима у српски фолклор представио шароликим програмом у којем је место добила и прошлогодишња победничка кореографија „Ђурђевска кишица”.

Двочасовни јубиларни концерт био је прожет певањем, свирком и игром и младих и старих (а место су добили и такве сјајне кореографије као што су „Игре из Шумадије”, „Владичин Хан”, „Врање” итд.), приведено је крају „Српским играма из Бачке”, новом кореографијом Љубомира Вујчина. Присутни су и приликом јубиларне прославе „Баната” стекли утисак да сјај овог ансамбла уопште не бледи и да спада међу наша најбоља фолклорна друштва, а путем подмлатка обезбеђена је фолклорна будућност Срба у Десци.

Такође, овај ансамбл је заједно са Самоуправом Срба у Мађарској и Српском редакцијом Мађарског радија, био главни организатор 8. по реду Банатског сабора у оквиру Сабора српске културе у Мађарској. Иако је учесника 22. новембра ове године било у скромнијем броју, никако се не може занемарити чињеница да су Дешчани сјајни организатори, а та њихова врлина показала се и приликом овогodiшњег фудбалског турнира српских насеља у Мађарској, који је одржан 27. септембра 2003. године.

Поред уобичајених активности, Срби у овом насељу се залажу да се осим торња месне српске православне цркве што пре обнови и парохијски дом, пошто има наговештаја да ће почетком следеће године Дешчани добити свог новог пароха.

Ова година у Десци била је запамћена и по једној негативној појави: први пут се догодило да је на дневни ред посланичког тела села

Опраштање осмака у батањској српској школи

Хроника 2003. године на северу

ССМ

У 2003. на страницама *Српских народних новина* редовно смо пратили активности везане за највише представничко тело Срба у Мађарској. Када бисмо на једној новинарској „шлajфни“ желели да сумирамо рад Самоуправе Срба у Мађарској, на првом месту бисмо навели промену у врху, после фебруарских избора. Нова председница, Милица Павлов, могло би се рећи, опрезно је закорачила на политички терен за шта је имала пуно оправдање. Одговоран посао вођења организације, успостављања друштвених и политичких веза на јавној сцени Мађарске, одржавање контаката са матичном земљом, по правилу у последњој деценији повезано са низ мањих или већих потешкоћа, све су то крупни задаци, које је требало савладавати „у ходу“.

Великим успехом треба оценити одржавање до сада најмасовнијег децјег језичког кампа у Балатонфењешу и усавршавања за педагоге у Београду. У последњи поминути пројекат уложена су значајна материјална средства, а били су ту и сабори српске културе, фудбалски турнир, итд. Неке манифестације чији је организатор до сада била ССМ, током „престројавања“, добиле су друго организатора, што не значи да ће и будуће тако бити. Овакве промене и нису толико необичне када се има у виду да нова особа са собом доноси сопствене идеје и има другачије замисли о путевима њиховог остварења.

На плану најављене регионализације отворен је центар у Баји, планира се отварање документационо-информативног центра са седиштем у Будимпешти. Новца за програме било је мање него раније, а на конкурсима није остварено колико се очекивало. На политичком плану актуелна је била борба за модификацију Закона о мањинама и изборног закона. На финансијском пољу, обавио расплагање новцем и ишчекивање, опет, нове ситуације – уласка Мађарске у Европску унију.

ССБ

Фебруарски избори будимпештанску Српску самоуправу оставили су без промена на врху. Председник, Борислав Рус, наставио је да прати курс који је српска организација главног града заузела ранијих година, што значи да се ишло утабаним стазама. За изузетно активну и успешну годину „криви“ су искуство и углед стечени у протеклом периоду и срећна околност да Самоуправа већ дуже време ради са уиграним и што је врло важно, стандардним тимом људи. О томе довољно говори податак да су ове године средства добијена на конкурсима скоро исте висине као и буџет који је ССБ добила за реализацију програма од главног града.

Дугачак је списак програма чији је носилац била ССБ, или се у њима појављује као суорганизатор, односно, донатор, добро је функционисала сарадња са Српским клубом, помагана је Српска школа, фолклорна друштва, реализовани бројни градски програми од ширег значаја, организована међународна конференција о стандардима заштите мањина у југоисточној Европи, итд. Из протеклог периода наслеђена мањкавост да недовољно функционишу везе са кварталским мањинским самоуправама, своје ефекте показала је и у 2003. Без намере да прозивамо кривца, подсећамо да је за сарадњу увек потребно најмање двоје.

Квартовске српске самоуправе

Анализа рада чак 16 српских кварталских самоуправа прилично је незахвалан посао. Њихов положај врло је различит, а активност углавном зависи од расположивих материјалних средстава. Колико има пара, зависи опет од самог кварта (да ли је богат, или сиромашан), колико има мањинских самоуправа (после последњих избора њихов број драстично је скочио) и не у последњем реду од тога – ко је на власти. Кад се све то узме у обзир и полазећи од чињенице да су кварталске самоуправе аутономне организације и имају право да са другима, ако желе, не сарађују (и обрнуто), долази се до крајње шаролике слике.

У неким кварталима културне активности одвијају се пар пута годишње (обично пред крај) и то на строго „својој територији“ Негде се континуирано помаже српско школство, додељују се чак и ђачке стипендије, што се може оценити улагањем у дугорочне српске циљеве. Позитивни примери су свакако напори кварталских мањинских руководилаца на очувању српских културно-историјских знамења, постављању спомен-плоча, одржавању надгробних споменика, приређивању квалитетних културних програма. Уместо локалних, део самоуправа је одлучио да новац да за реализацију централних манифестација, док су неки, повезавши се са насељима у провинцији, улагали средства у тамошње пројекте.

Изговарајући се тешком материјалном ситуацијом неке самоуправе током целе године нису радиле ништа, за шта нема оправдања ако ни због чега другог, оно због тога што знамо да многа насеља у провинцији такође немају пара, али ипак успевају да остваре по неколико занимљивих програма. Када се има у виду укупна количина средстава коју Срби у Будимпешти имају, изговор да нема пара, више је него споран. Неки би га (вероватно с правом) окарактерисали и као својеврстан цинизам.

Ипак, пуно је више оних који су својим радом оправдали постоја-

ње и додали нешто ново разноврсном културном миљеу Будимпешете.

Северно од Будимпеште

„Најсеверније српско упориште“ **Сента** **Дреја**, већ годинама кубури са материјалним средствима. Програма би било више, али за њих нема пара, слоган је који се може чути и у другим нашим срединама. Дакле, ништа ново. Оно што је ипак неодвојиво од Срба у овом живописном градићу, без изузетка се и реализује. На првом месту црквена слава, Преображење, за коју се обично везују и пропратни програми, богати музички садржаји. Ту је и седмодневно летње дружење основаца из ове регије који су се том приликом сјајно забављали, много тога научили и кроз добро осмишљена занимања организатора усавршили знање матерњег језика. Српска самоуправа, поред осталог и у 2003. вредно је радила на томе да се настава српског језика у месној основној школи одржи, а квалитет знања малих полазника побољша. У Сента Дреји је током године било више других занимљивих програма чији организатор није била директно Српска самоуправа, али је својим присуством, обезбеђивањем услова и разним другим видовима пружања помоћи, у сарадњи са Епархијом будимском и Српском православном црквено-уметничком збирком помогла њихову реализацију.

Помаз се такође држао традиционалних приредби, како за децу, тако и за старије житеље града. Урнебесан дочек православне Нове године, светосавска приредба, храмовна слава, пружање помоћи малишанима поводом почетка нове школске године, одржавање часова на српском језику за децу и бројне друге активности биле су (без великих претензија, али доследно, упорно и уз пуно сагледавања реалних околности) усмерене на чување културе, обичаја и језика **Помаз**лија. Као што је познато, после дугог низа деценија **Помаз** је поново добио српског градоначелника, **Атанасија Голуба**, чиме је наша самоуправа на челу са **Иваном Голубом** добила још чвршћу позадину за свој и до сада активан рад. Крајем године свечано је обележено 100 година постојања и рада помашких обданишта, у оквиру којих успешно функционише мешовита група. За потребе школског аутобуса за превоз ђака до Српске школе на **Тргу ружа** средстава су издвојена и ове године.

Срби у **Калазу** између осталог су се представили јавности на манифестацији **Мајски дани** и другим мањим, или већим свечаностима на којима су током године поред већине, били присутни и представници мањинских организација у селу. У Српском клубу, Српска самоуправа приређивала је промо-

ције нових српских издања, свечано је обележена храмовна слава, издвојена су средства за школски аутобус, реализацију програма **КУД „Опанке“** из **Помаза**, итд. Крајем године представљена је књига **Милана Недељкова** о историји Срба у **Калазу**, на мађарском и немачком језику. Ово скраћено издање изворне српске верзије има за циљ да са нашим постојањем и историјским тековинама упозна и ширу читалачку јавност.

У **Чобанцу**, залагањем председника Српске самоуправе, **Војислава Ластаћа**, и ове године на **Бунарчићу** свечано је обележен **Илиндан**. Велики празник пригодним програмом такође је прослављен у црквеној порти. Изузетно мала српска заједница у **Чобанцу** труди се да, иако скромним средствима, примерно одржава наше споменике, околину српског крста, доприноси функционисању школског аутобуса. Ове године и даље је остало отворено питање бивше српске вероисповедне школе. Зграду која захтева унутрашњу реконструкцију за сада за функционисање користи Српска самоуправа. Уколико би општина уложила средства у њену обнову, то би значило да би се у њу евентуално уселиле и друге мањинске самоуправе у селу.

О Србима у **Ерду** у протеклој години стизало је мало информација. Да ли је ова година можда само припрема за оно чиме ће до краја свог мандата моћи да се похвале, показаће време које је пред нама.

Од Будимпеште на југ

Једна од наших најактивнијих самоуправа у овој регији свакако је у **Ловри**. Не само због тога што је за начелника села по четврти пут изабран **Љубомир Алексов**, већ и због сасвим логичне чврсте спреге између месне и мањинске самоуправе, односно, Српске православне црквене општине. Иако је сeosки буџет ове године био мањи, умешним газдовањем и промишљеним сабирањем средстава сви традиционални програми су остварени, а могло би се рећи да је у неким периодима године на измаку, **Ловра** била средиште врхунских културно-забавних програма. Поменимо само „**Позоришне дане**“, премијерне представе, **Дан села**, храмовну славу, књижевне вечери, музичке свечаности, итд. Доста енергије и стрпљења утрошено је на одржавање Српске школе и обданишта. Због малог броја ђака и специфичних наставних метода, функционисање наше васпитно-образовне институције захтева значајна материјална средства, која позитивним законодавством у овој области нису обезбеђена. Извори за ову школску годину ипак су обезбеђени, што даје основу за закључак да нема те ситуације из које традиционално сналажљиви **Ловрани**, не би могли да пронађу излаз. Средства су уложена у побољшање инфраструктуре, озелењавање и улепшавање села.

ЈЕЗИК НАШ

МАТЕРЊИ

Рубрику води: Предраг Степановић

Иако знам да велика већина читалаца ове рубрике, ако их још има, никада неће ни проговорити ни писати ијекавски, ипак ћемо наставити са неким основним правилима ијекавског изговора.

Једно такво правило је да испред самогласника *о* и сугласника *ј* и *љ* у ијекавском изговору имамо замену јата са *и*: *волио, живио, трпио, гријати, сијати, смијати се, биљег, биљешка, биљешити* итд. (према *вољети, живјети, трпјети* итд.). Но има случајева када су дозвољени и облици на финално *-л* па се поред *цио, дио, био, раздио* и сл. слободно могу употребљавати и облици *цијел, дијел, бијел, раздјел*.

Да бих оне који су можда одлучили да своју родну екавицу одсад замене Вуковом ијекавицом мало запласало навешћу још неке категорије. Тако на пример у облицима неких двосложних глаголских придева радних и испред *о* имамо *е* или *је* па се поред *врио, зрио, срио, сию, ию* много чешће употребљавају облици *вreo, зreo, сreo, сjeo, jeo*. Када се прве две од наведених речи употребљавају као придеви, могу имати једино облике *вreo* и *зreo*. Тако исто и *сazreo*, када је у питању придев, али када се јавља као глаголски придев радни, онда има само облик *сazрио*. Једноставно, зар не? На пример: *Тај јечам је већ зreo*. (Какав је? Зreo) Али: *Тај јечам још није сazрио*. (Или: Већ је сazрио.)

Двојаку замену јата имамо и у одричном облику помоћног глагола *је-сам*: *нисам, ниси, нису и нијесам, нијеси, нијесу* итд.

Заменице и придеви су у књижевном језику прихваћени само у облицима са *и*: *наших, нашихма, ових, овима, нових, новима* итд. Њихови парови са *ије* (*нашијех, нашијем*) сматрају се провинцијалним, некњижевним.

У ијекавском изговору место замене јата са *ије* имамо *е* у речима *неки, некакав, неколико, некад, нешто* и сл.

Међу правилима ијекавског изговора наводе се још и неки глаголи који имају двојако значење према томе да ли у наставку инфинитивне основе имају *је* или *и*. Тако на пример *бијелети, црвенети, жутјети* значе постојати бео, црвен, жут (*Сунце поче жутјети као лимун.*), док *бијелити, црвенити, жутити* значи чинити нешто белим, црвеним жутим, бојити белом, црвеном, жутом бојом. Но ја ово и не бих назвао правилом ијекавског изговора јер је исти случај и у екавици: *белети* значи постојати бео, а *белити* значи чинити нешто белим, бојити у бело.

Па, мислим да је оволико и довољно од правила ијекавског изговора нашег књижевног језика. Даље вас нећу гњавити.

ПИСМА

ИЗВЕСНОЈ

Несташилуци еуро-чеда

Ето, таман се понадасмо да ћемо европске благодети имати прилике најзад и да окусимо, а не само да омиришемо, кад нам од исте те миле мајчице стиже хладан туш. Њено чедо, еурић, осимило се па почело да прави несташуке. Ојачало брже него што су му се ближњи надали, а поготово ми, преко тарабе. И ко би други плаћао цену његових враголија него прве комшије. Згазио нас баш тамо где смо најслабији – по сред новчаника.

Тек што се мало опорависмо од оног летошњег гажења када је господицић подивљао потпуно ненадано, а већ се поновило скоро исто: форинта журнула низбрдо, а са њом и плате. Само два скока еура током последњих пола године уназадила су овдашњег смртника за целих 35-40 еу. месечно. При томе ваљда знаши да није исто бити обичан смртник овде и 150 километара северније. Пад са 200 еура много више заболи него ако би се пало, на пример, са 2000.

Али, то је само оно што се види. А шта ћемо са унутрашњим повредама? Или, ако ти је баитованлук једноставнији од медицине: поломио несташко кацију на твојој башти, али није ствар само у поломљеној кацији, него и у кози која је потом ушла и појела купус. То ће рећи да си уз 40 еу. колико кошта та кација, изгубила барем још 100, колико је отишло горе (или ће отићи чим г. Силвестер окрене леђа) све што је макар и крајичком везано за еуро-малтосу. А више нема шта није. Не знам ти, али ја сам склон да повећање нешто минималца за 2-3 хиљаде форинти схватим као увреду оне врсте која обично највише засмета: као подсмехање. Јер, не верујем да би ико озбиљан и добронамеран помислио како ће пар хиљада форинти ублажити суноврат у који је овдашњег „минималног“ смртника шутнуо еуро-мезимац.

Не сретох ових дана гастарбајтере да их приутирам колики је минималац у ЕУ. Знам само да оне који нису уобичајили да сваког дана једу кавијар и носе се по последњој светској моди, може пристojно да одене и нахрани и социјална помоћ. Како ће Мађарску са њеним „минићем“ од 164 еура гледати у том високом друштву – нико не зна. Чак се и Балкан после дизања из мртвих припрема да навуче мало скупљу одежду, као да се он спрема за скори загрљај са Европом, а не северна му комшиница.

Али, доста кукања, одох да гледам где да се укотвим за дочек. О ритама у којима удајемо нашу принцезицу можемо и после Нове. Не верујем да ће се тема брзо убавити.

Твој Драган

ИЗ ГОВОРИ

Гилгамешово путовање

Гилгамеш је, дакле, једног лепог дана напустио своје краљевство и кренуо у потрагу за чаробном травом бесмртности. Одлука је дуго сазревала у њему али је на крају донесена нагло, без икакве консултације са краљевским саветницима, рођацима и пријатељима.

– Да си само видео како су реаговали када сам им саопштио своју одлуку – смејао се Гилгамеш. – Окупио сам их у Златној дворани краљевске палате и рекао да се данашњим даном одричем престола, и да ћу од сада бити обичан травар, путник и путолов.

– Могу да замислим како су реаговали. Мора да је настала огромна бука и галама...

– Ма какви! Нећеш ми веровати, нико није проговорио ни речи. Толико су се изненадили да су потпуно занемели. Само су ћутали и бленули у мене као овце. А ја сам почео да се смејем.

– А они?

– Ха, ха, ха – смејао се из свег срца Гилгамеш – тада су и они почели да се смеју. Орила се читава Златна дворана. Мислили су да се само шалим. Тек када сам им по други пут објаснио о чему се ради, почели су озбиљно да ме схватају.

– Шта су рекли?

– Прво су покушали да ме одврате од путовања, а кад су видели да је моја одлука непоколебљива, дигли су руке од мене и почели да ме гледају чудним, сажалјивим погледом. Стајали су надомак престола а ја сам их видео како се постепено удаљавају од мене, као да сам већ кренуо на пут. Ја сам био слободан, а они и даље уплетени у мрежу дворских

сплетки, у паучину личних проблема, опхрвани бригом о краљевству и сопственом положају. Још сам био међу њима када су већ почели да се нагађају око тога ко ће бити нови краљ. Али, при том су ми потајно и завидели на мом – како су шапатам говорили – „наступу лудила“.

– Завидели?

– Да, и та завист је била искрена. Један од њих ми је чак и шапнуо: „Завидим ти на храбрости, Гилгамешу. Камо среће да и ја имам смелости да оставим све иза себе и да кренем на пут“.

„А куда би пошао?“ – упитах га. „Свеједно, само што даље одавде“ – рекао је. „Само да се путује.“

И тако је Гилгамеш још истога дана кренуо на пут. Његово путовање је, баш као и моје, трајало, годинама, можда и деценијама. Прошао је многе пределе, упознао безбројна краљевства, починио мноштво храбрих и племенитих дела и његово је име постепено прелазило у легенду. Они који су остали код куће испредали су приче о њему, у којима је он постепено бивао све лепши, моћнији, праведнији и узвишенији.

– На крају су ме, како сам чуо, прогласили за бога – насмешио се Гилгамеш стојећи за пултом и мешајући један од својих чувених чајева. – Изгледа да човек прво мора да отпутује да би га заволели. Што си даље од очију људи то си ближе њиховом срцу.

– А шта је било са чаробном травом бесмртности?

– Како то мислиш – „шта било“?

– Да ли сте је пронашли?

– Па, наравно да сам је пронашао. Зар мислиш да бих сада стајао овде и мешао траве, да нисам успео да је пронађем?

– А како се то десило?

– Е, то је већ једна сасвим друга прича.

Милан Степанов

...И ТАЧКА

Чежња за сестром

Живи у граду Б. једна девојчица са разбарушеном косом, великим плавим очима и пегицама по носу, која је за Божић нацртала себи шарени замак, звезде и месец изнад њега, а у замку девојчицу с разбарушеном косом, великим смеђим очима и пегицама по носу, која седи сама за огромним дрвеним столом у својој собици у највишем торњу замка и црта девојчицу са разбарушеном косом, великим плавим очима, што седи у једној собици, у једном далеком граду, усамљена, и само црта, црта, црта.

Јагње Божије

Живело је некада давно у граду Б. једно јагње, Божије створење, пасло је по пашњацима који су се простирали на месту данашњих бескрајних предграђа, пило тада још чисту и прозирну воду Велике реке, удисало свеж ваздух ношен ветровима са севера, чува се предање о њему, јасно као месечина у ведрим ноћима, али га видео нико није, јер је јагње отишло из града одавно, или је заклано, нико не зна, остала је за њим само успомена и нада да ће једнога дана поново доћи и напити се мутне воде са нашег извора.

Слама

Постоји један дан у години када цео Б. мирише на свежу сламу, личи на уредну и очишћену шталу у којој се греје чиста, истимарена стока, и тада се догоди нешто сасвим необично, натприродно, али то остаје незабележено, јер сви грађани мисле само на своје празничне трпезе, а градска бука заглушује у њима музику која се тихо јавља и наговештава чудо које ће се десити.

Милан Степанов

Српски календар за 2004. годину изашао из штампе

Сва насеља у свим бојама

Најзначајније новине у календару за наредну годину су много већи број страница у боји (три четвртине фотографија је у овом издању штампано у колору), као и целовити преглед збивања у 2003. години, који се укратко осврће на сва наша насеља, односно сва важнија збивања везана за живот наше заједнице у протеклом периоду.

Најзначајније годишње издање Срба у Мађарској, „Српски календар за преступну 2004. годину”, средином децембра је изашао из штампе, па ће га чланови наше заједнице, уз добру дистрибуцију, моћи купити још пре божићних празника.

Најважније новине у календару за наредну годину су много већи број страница у боји (три четвртине фотографија је у овом издању штампано у колору), као и целовити преглед збивања у 2003. години, који се укратко осврће на сва наша насеља, односно сва важнија збивања везана за живот наше заједнице у протеклом периоду.

Српски календар за 2004. годину почиње, по традицији, црквеним календаром. Илустрације уз црквени календар, међутим, овога пута нису иконе или црквене утвари као ранијих година, него призори са наших слава и празника. Основна одлика издања – окренутост ка садашњости, ка актуелном тренутку у животу српске заједнице у Мађарској – огледа се, дакле већ у том уводном делу. Након њега следи већ поменути детаљни преглед године, а затим сећања на преминуле чланова наше заједнице, односно на убијеног српског премијера Зорана Ђинђића.

Један од најзанимљивијих текстова у првом делу календара је репортажа Братислава Вељића о ходочашћу наших верника по Фрушкој Гори. Читајући овај „путопис” читаоци календара могу се на пријемчив начин упознати са најзначајнијим манастирима Фрушке Горе, начину живота у њима, а ко зна, можда и пожелети да и они пођу на неко од наредних ходочасничких путовања наших верника.

У поглављу *Личности* „Српски календар” доноси кратке портрете ловранског лекара Милана Гергева, научника Љубомира Димитрија (такође родом из Ловре), односно прославељног мађарског писца Ђерђа Конрада, који је ове године био добитник Теслине награде.

У поглављу под називом *Реч по реч* наћи ћемо један од најдужих текстова „Српског календара за 2004. годину”. То је емоцијама набјена исповест Кристифора Белајског, Србина из Деске, који се присећа свог шестогодишњег робовања у Ракошијевим затворима. Кроз његову причу сазнајемо много и о судбини других чланова наше заједнице који су у то време били злостављани и затварани пре свега због своје националне припадности. Сећања господина Белајског забележио је Пера Ластић.

У поменутом делу календара налази се још интервју са др Војиславом Становчићем, председником Одбора за мањине и људска права САНУ. У том разговору господин Становчић говори пре свега о специфичностима Закона о заштити мањина у Србији и Црној Гори у чијем састављању је лично учествовао.

У поглављу *Времплов* укратко се помињу сви значајнији догађаји везани за историју и културну историју нашег народа који у 2004. години имају јубилеј, а посебни текстови су посвећени расколу хришћанске цркве 1054. године, славном српском научнику Михајлу Пупину, кћерци Вука

Стефановића Караџића, Мини, односно књижевницима Михајлу Витковићу и Јовану Јовановићу Змају.

Поглавље *Историја* почиње народном песмом „Почетак буне на дахије”, поетским описом Првог српског устанка (који је избио пре тачно двеста година), односно објашњењима Предрага Степановића у вези са околностима настанка овог епског пева. У историјском делу календара налазе се још текстови о чувеној Кули Тодора од Сталаћа, о животу српских граничара на Потиско-поморичкој војној граници, о првом српском физичару Атанасију Стојковићу, о српским читаоницама у Сентандреји, Новом Сентивану и Печују, односно о Народним календарима за 1969, 1974 и 1979 годину.

У поглављу под насловом *Нова издања* укратко се представљају најзначајнија издања везана за нашу заједницу објављена током 2003. године, односно најзанимљивије књиге из прошлогодишње издавачке продукције у нашој матичној земљи. Посебан приказ из пера Лидије Мустеданагић детаљно представља књигу Федоре Бикар „Сентандреја у огледалу прошлости”.

У поглављу посвећеном текућој књижевној

продукцији сабрани су текстови наших књижевника: новела Предрага Степановића, одломак из романа у припреми Петра Милошевића, приповетка Драгомира Дујмова, кратке приче Милана Степанова и две песме Драгана Јаковљевића. Након тога следи рубрика *Корист и разонода* у којој се налазе текстови из области спорта, медицине, туризма, информатике, односно гастрономије.

У поглављу *Архив* налазе се два текста посвећена нашим писаним споменцима: текст Косте Вуковића под насловом „Подаци из записника црквеног одбора у Пешти (1858-1869)”, односно Димитрија Е. Стефановића о једној значајној и вредној рукописној књизи која се чува у Земалској библиотеци „Сечењи”.

На крају Српског календара за преступну 2004. годину налазе се рубрике *Дечји кутак* (у којем се представљају занимљива издања за децу, односно о деци београдског издавача „Креативни центар”), *Албум* (фотографије о нашим најзначајнијим приредбама) и *Адресар* (у којем су сабране све адресе и важнији телефони наших самоуправа, установа и удружења).

М. С.

Српски календар

2004

Писац и позоришни редитељ Радослав Дорић

„Позоришту је потребан простор у Будимпешти”

Радослав Дорић, писац и редитељ из Београда, током прошле године у више наврата је боравио у Будимпешти, и сарађивао са нашим позориштем. Господин Дорић је стални сарадник београдског Позоришта *Славија*, поред тога предаје глуму на Музичкој академији, и активно учествује у организовању „Међународног позоришног фестивала Славија” који је ове године одржан по други пут. За време његовог боравка у нашем граду, док се веома озбиљно радило са глумцима на комаду „Не дај Боже да се Срби сложе”, било је времена и за разговоре у којима су се дотакле разне теме у вези културних збивања у главном граду наше матице.

Ми овде у Будимпешти који пратимо на неки начин културна догађања у Београду, морамо признати да нисмо чули за Позориште Славија, што значи да је то нека новина поред већ познатих позоришних кућа?

– Позориште *Славија* је једна новост у београдском позоришном животу, то је заправо од II светског рата прво приватно позориште у Београду. Власник је један економиста, није уопште позоришни човек, зове се Батрић Марковић. Он је закупио један простор из пословних разлога у близини трга Славија, у први мах је желео да направи од тога тржни центар. Међутим, унутра је била једна сала и он је као љубитељ позоришта, аматер, одлучио да покуша направити једно приватно камерно позориште. Позориште је почело са радом пре пет година, до сада је извело близу четрдесет премијера, и данас сасвим сигурно јесте најагресивније, најмобилније и најприсутније позориште у београдском културном животу.

У Позоришту *Славија* режирају наши најпознатији редитељи и игра апсолутно прва гарнитура београдских глумаца. У оквиру репертоара углавном се играју камерни комади, јер то одређује простор, а репертоар позоришта је углавном комедијски. Позориште *Славија* постоји и ради на тај начин што има своју продукцију, значи своје представе које производи. Има и један други ток продукције, наиме прихвата готове представе којима одговара простор и које имају већ урађен декор, костиме и рекламу. Дакле, њима се у одређеним условима омогућава да уђу у репертоар. Представе се играју сваки дан од осам сати, има доста дана када се играју и по две.

У овој години, Позориште Славија организовало је други, по реду, међународни фестивал, односно сусрет позоришних ансамбала. На основу којих принципа се дошло до идеје да се оствари таква приредба?

– Фестивал је настао као једна жеља да се сродна позоришта, дакле камерна позоришта окупе на неки начин, и то не само из Србије и

Црне Горе него и из бивших република некадашње Југославије. Покушали смо да их окупио, да мало разменимо искуства, да видимо шта раде и како раде. Дакле, ту су у питању позоришта која имају сличну инфраструктуру, и која највише личе на нашу установу. У овој години ми смо хтели да поведемо рачуна и да окупио и оне људе који живе и раде у дијаспори и баве се позориштем. У ту групу спада и наше позориште, Српско позориште у Мађарској.

Већ после нултог – првог фестивала, договорили смо се да ће фестивала у овом позоришту бити док има и позоришта. Високо подигнута лествица, критеријум који смо поставили на првом фестивалу била је мера квалитета представа и појединачних који на њему учествују, испод које нити желимо нити смећемо ићи.

Сваки наредни фестивал по нечем мора бити бољи од претходног. У међувремену, трагамо за аутентичнијим уметничким профилем фестивала ако је то уопште потребно. На позоришној мапи београдских културних збивања сматрамо га потребним и желимо да постане неопходан.

Поред тога што сте стални сарадник Позоришта Славија, Ви предајете глуму на Музичкој академији за будуће оперске певаче. Пишете, режирате већ низ година. Шта значи за Вас тај нови задатак?

– Прихватио сам то да радим са великим задовољством и огромном жељом. Имао сам један одређени програм који сам желео да на неки начин поставим и наравно, имао сам огроман страх од тога колики ће интерес то имати код људи којима ипак неће глума бити преваходно занимање, него певање. Међутим, имао сам срећу да су се веома заинтересовали ти млади и оно што можемо ја и мој асистент да се похвалимо, наиме, наши су часови најпосећенији. Ја сам се – вероватно у страху да се студенти неће довољно заинтересовати – трудио да ти часови буду изузетно забавни, као неке друштвене игре у којима се они играју позоришта. Истовремено, циљ је да њих то забавља, весели и да се радо одазивају. Са друге стране, као педагог немам онај примарни терет да ће њима то бити основно занимање. Врло сам растерећен и знам да се они спремају да буду певачи, те ја покушавам да их научим оним основним елементима глуме и да на неки начин укажем на оне грешке које се јављају и које су погубне у ономе што се помало погрдно зове „оперска глума”.

У Будимпешти у последње време многи ансамбли постављају на сцену музичке представе, мјузикле који су веома омиљени у кругу позоришне публике. Данас, какав је тренд у Београду?

– Што се тиче Београда, увек су се музичке представе играле на две

сцене. Једно је *Позориште на Теразијама* које је 11 година било измештено из своје прелепе сале и један дом културе на периферији града. Почела је реконструкција, у међувремену је избио рат и све то спречило је да та сцена дође на своје место. У идућој години сигурно да ће се ансамбл вратити на своје оригинално место, иако је то позориште и у дому културе неговало мјузикл и комедију, али све више музичке представе које су изузетно популарне и посећене. Веће је изненађење пораст интересовања младе публике за оперу. Дакле, опера је увек у Београду била на неки начин елитна уметност, ослоњена на један одређени слој публике, где млади уколико нису били организовани преко „Музичке омладине” или других таквих организација, нису долазили. Задњих четири-пет година први пут од II светског рата од једном спонтано, потпуно без икаквих организационих присила млади долазе и гледају оперу. То је, могу да кажем, колико обрадовало толико је и на неки начин уздрмало људе у опери. Јер, очито ако је та публика почела да долази, опера мора на неки начин одговорити тој младој публици репертоаром, режијама и са свим другим елементима. Дакле, да опера не буде нека „стара дама” пред том публиком. У театру *Славија* се покушава да се устали кабаре, барем као форма, а и у Позоришту на Теразијама када се буде вратило у своју зграду такође ће имати „Теразијски кабаре”. Тако да у Београду нема неког нарочито развијеног музичког живота, ми знамо да је Будимпешта увек имала на неки начин предност. Београд је за то прилично ускраћен. На нашу срећу у Сава центру има пуно гостовања, тако да можемо да видимо славне продукције.

Гостовање нашег ансамбла на „Позоришном фестивалу Славија” није остварено због трагичних догађаја у марту месецу у Београду, након тога родила се једна нова идеја. Наиме, руководство Српског позоришта одлучило је да постави на сцену Ваш комад „Не дај Боже, да се Срби сложе” и то у Вашој режији. Сматрате, да је то за Вас био један нови изазов, пошто сте овом приликом радили у једној новој средини и у једној новој атмосфери, са новим ансамблом?

– Једно слично, али обрнуто искуство имам – ја сам један од првих редитеља новосадског мађарског позоришта и доста дуго био сам њихов најпознатији редитељ – око двадесет и две године. Радио сам у континуитету и направио сам више од двадесет представа. Престао сам да радим у оном моменту када је дошло до распада поменутог позоришта, и када је добар део ансамбла дошао у Мађарску. У моменту када сам почео да радим у новосадском Мађарском позоришту, оно је имало једног глумца, то је била глумица која сада живи у Будим-

пешти. Тада је она била једина упуслена глумица, постојао је управник и једна особа у администрацији. Дакле, једно обрнуто искуство имам. Знаш шта то значи, знам које су потешкоће и ако сам већ учествовао у формирању у најславнијим данима тог позоришта на мађарском језику у Новом Саду, онда сам се на неки начин осећао и позваним и сматрао да ми је место и треба да дођем и да помогнем својим искуством и својим евентуалним знањем, а и талентом ако ја имам – да помогнем стварање Српског позоришта у Мађарској.

Не плашим се никаквих потешкоћа, наиме из простог разлога пошто никад ни једно позориште које је настајало у задњих четврт века, односно у задњих тридесетак година, без обзира – да тако кажем – у било коју културу, односно у било чију културу улетело на неком „белом коњу”, све је почело са великим мукама и са великим потешкоћама, са двоје, троје, четворо људи који се скупе и покушавају нешто да ураде. У том покушају већ има довољно енергије за оно једино што је битно, дакле не мислим да је битан успех појединих представа, ни њихов неуспех, нити њихов одјек, битна је само упорност и одређена визија и врло чиста идеја, односно жеља да се нешто оствари.

Све друге потешкоће ће се успут смањивати и уколико буде упорности, поступности и довољно константне енергије која се стално мора обновљати, за неколико година ће тај ансамбл, то позориште стајати на својим ногама као сва друга позоришта у Будимпешти. Према томе ово је био један нуклеус у који се сада ја улићем да допринесем колико могу и врло сам срећан и врло се са тиме поносим.

Прихватио сам, дошао и почео да радим. Затекао сам једно младо позориште, младо у сваком погледу, жељно рада, истинског, професионалног, уметничког. Мислим да смо се одмах добро разумели. Ансамбл је мени несебично и са огромном енергијом понудио своје могућности, ја пак своје велико искуство, са искреном жељом да им узвратим на исти начин. Радили смо и урадили посао којим смо сви задовољни. Драго ми је ако сам позоришту и ансамблу донео нешто од онога што им је било потребно, а мислим да јесам. Драго ми је ако сам својим радом и боравком помогао да све крене даље. Овом младом позоришту се мора помоћи на разне начине, помоћи да дефинитивно стане на своје ноге, да добије свој простор за игру у Будимпешти. Ако будем могао, увек кад ме позову ја им своју помоћ нећу ускратити. Напротив.

Пред нама је дакле то што смо урадили летос и јесенас 2003. године у Будимпешти:

„Не дај Боже, да се Срби сложе”. А шта, ако се једног дана ипак сложимо?

Разговарала: **Евица Шишковић**

Проф. др Тибор Варади

Један од учесника научног скупа о положају мањина у овом делу Европе био је и проф. др Тибор Варади који је изнео врло занимљива размишљања о путевима до мирног суживота припадника различитих националности на овим просторима. Своје излагање започео је констатацијом да су многи политичари кроз историју маштали и трудили се да избришу културне, језичке и друге разлике међу народима, али да до данас то никоме није пошло за руком:

– Подсетићу вас да је Андропов сањао о једној јединственој совјетској нацији, која није настала. Знамо шта је настало. Римљани су настојали да увођењем једног језика, латинског, елиминишу „варватске дијалекте”, тј. све остале језике, који су наравно опстали. Очигледно је да један језик и једна култура није оно ка чему иде људска историја, није то оно што проистиче из људске природе.

Када са колегама из Америке разговарам о језику, они понекад износе мишљење да би један језик можда требало да поједностави овај свет, али се и тај став обично повлачи када кажем да би тај један језик, језик већине могао бити једино кинески. После тога добијам више сабораца за мултикултурализам.

Са мањинског становишта се поставља дилема да ли мањински захтеви за посебном културом и идентитетом могу да се сматрају захтевима за једнакост или за различитост. Питање је да ли је то међусобно искључиво, да ли је контрадикторно ако се тражи и једнакост и различитост. Врло лепа мисао једног филозофа је да треба постићи једнакост у различитости.

„Додатна” права припадају свима

Гледајући разне изворе који указују на такве дилеме, хтео бих да поменем један текст који се не може убројати међу оне који су побрали успех, али који баца једно специфично светло на овај проблем. У време када је било каквих-таквих нада да се косовски проблем реши путем споразума, у време разговора у Рамбуеју, постојала су два

Др Тибор Варади, члан САНУ и професор на Централноевропском универзитету у Будимпешти

Уважавање различитости – пут до једнакости

„Једини начин размишљања који је у складу и са током историје и са жељама да живимо у једној како-тако хармоничној европској средини треба да буде да мултикултуралност не схватимо као једну транзицију ка нормалности него да кажемо: то је нормалност.”

предложена текста која би решавала и проблем међуетничких односа. Један текст је предложила међународна заједница, која се тако може назвати једино условно (то су били амбасадори Русије, Аустрије и САД), а други је био предлог владе у Београду. Једина тачка око које је постигнута пуна сагласност била је она која је говорила о људским и мањинским правима.

То баца једно занимљиво светло на поимање људских права: да ли је то нешто додатно, изнад људских права и да ли мањине траже нешто што је више од људских права? До сада је не ретко конципирано тако да постоје општа људска права која су једнака за све грађане, а осим тога постоје и додатна права која се односе на мањине. У текстовима које сам споменуо није било јасно ко је мањина а ко већина, зависи да ли се гледа из угла Косова где су Албанци већина а Срби мањина, или из угла Србије, где је ситуација обрнута. У тим текстовима су постојала општа људска права и додатна права за Албанце, Србе, Турке и све друге. То разголићује чињеницу да додатна права припадају и већини, дакле свима.

Није тачно да у Мађарској уз општа људска права и мањине имају додатна права на свој идентитет, језик и културу. То није тачно из простог разлога што и мађарска већина има сва та права. Исто је тако и у Србији, где и већина има иста права као и мањине. Према томе, тај угао гледања да

постоји један корпус права за све грађане и један корпус за мањине је заправо криво огледало јер је реч о правима која имају и мањине и већина.

Тај концепт додатног је један фокус који није сасвим тачан ни праведан. Јер, средства се додељују на основу пореских прихода, а пореске платише су како већина тако и мањина. Значи опет није реч о нечему што је додатно, што је неки посебан полузаслужени гест према мањинама. Мањине такође плаћају порез, такође су чланови тог друштва, доприносе оним средствима која се после деле на школе, тако да је логично да и њихова култура учествује у тој расподели.

Косовско искуство

На који начин да се артикулишу мањинска права, ко заступа мањине, како организовати заступање мањина у области идентитета, културе и како структурирати културну аутономију... Србија и Црна Гора је, по мом сазнању, једина земља где је о томе одлучивао уставни суд. Он је донео једну одлуку на коју правни систем тада Југославије а данас СЦГ може да буде поносан. Национални савети у СРЈ су састављени на један начин који је доста компликован. Постоје три начина да се дође у електорску скупштину која потом бира национални савет. Члан електорске скупштине постаје онај припадник мањине који је у бојама неке националне мањинске политичке партије изабран у било који парламент или самоуправу, затим онај кога својим потписима устоличи 100 припадника неке мањине, кога делегира мањинско културно-уметничко удружење. Тај систем је био оспораван пред Уставним судом Југославије од стране припадника појединих мањина. Било је речено да се крши принцип непосредних тајних избора по систему – један човек, један глас, а речено је и то да електор мора да се изјасни о својој националној припадности, што је супротно оној уставној норми која забрањује да се било ко присили на изјашњавање о својој националности. Оба ова питања су занимљива и теоријски и практично и мислим да оба имају интерес и за оне дилеме пред којима се сада суочавају у Мађарској, како законодавац тако и мањине које покушавају да нађу најпогоднији начин избора њихових мањинских

самоуправа. Уставни суд је одбацио ова оспоравања јер нису сви избори посредни, има и непосредних, а кандидатима за електоре је дато само право да се изјасне о својој националној припадности, али не и обавеза.

Мултикултуралност је нормалност

Очигледно је да су једнакост и различитост на неки начин комплементарни појмови и да је вероватно структурирање мањинског представљања нешто у чему може а понекад мора да буде различитости. Нема другог пута ка једнакости, када је реч о различитим језицима, него кроз једнако уважа-

Већински језик је – кинески

– Када са колегама из Америке разговарам о језику, они понекад износе мишљење да би један језик можда требало да поједностави овај свет, али се и тај став обично повлачи када кажем да би тај један језик, језик већине могао бити једино кинески. После тога добијам више сабораца за мултикултурализам.

вање различитости. То заиста није привремено.

Постоје мишљења која нису спојива са оним размишљањима која ми данас називамо европским: да је постојање више језика и више култура привремено. Тако мисле радикални екстремни припадници мањина који решење проблема у перспективи виде у некој поновној ревизији граница. То мишљење постоји и међу већинским народом који мисли да је то једно привремено стање док не дође до асимилације или док мањине не оду са те територије. То су два могућа поимања мултикултуралности као неког прелазног стања ка нормалности. Мислим да треба подједнако да се супротставимо и једном и другом. Једини начин размишљања који је у складу и са током историје и са жељама да живимо у једној како-тако хармоничној европској средини треба да буде да мултикултуралност не схватимо као једну транзицију ка нормалности него да кажемо: то је нормалност.

Забележио: Д. Ј.

Мултикултуралност није привремена

– Постоје мишљења која нису спојива са оним размишљањима која ми данас називамо европским: да је постојање више језика и више култура привремено. Тако мисле радикални екстремни припадници мањина који решење проблема у перспективи виде у некој поновној ревизији граница. То мишљење постоји и међу већинским народом који мисли да је то једно привремено стање док не дође до асимилације или док мањине не оду са те територије. То су два могућа поимања мултикултуралности као неког прелазног стања ка нормалности. Мислим да треба подједнако да се супротставимо и једном и другом.

Јануар

П	5	12	19	26	
У	6	13	20	27	
С	7	14	21	28	
Ч	1	8	15	22	29
П	2	9	16	23	30
С	3	10	17	24	31
Н	4	11	18	25	

Фебруар

П	2	9	16	23	
У	3	10	17	24	
С	4	11	18	25	
Ч	5	12	19	26	
П	6	13	20	27	
С	7	14	21	28	
Н	1	8	15	22	29

Март

П	1	8	15	22	29
У	2	9	16	23	30
С	3	10	17	24	31
Ч	4	11	18	25	
П	5	12	19	26	
С	6	13	20	27	
Н	7	14	21	28	

Април

П	5	12	19	26	
У	6	13	20	27	
С	7	14	21	28	
Ч	1	8	15	22	29
П	2	9	16	23	30
С	3	10	17	24	
Н	4	11	18	25	

Мај

П	3	10	17	24	31
У	4	11	18	25	
С	5	12	19	26	
Ч	6	13	20	27	
П	7	14	21	28	
С	1	8	15	22	29
Н	2	9	16	23	30

Јуни

П	7	14	21	28	
У	1	8	15	22	29
С	2	9	16	23	30
Ч	3	10	17	24	
П	4	11	18	25	
С	5	12	19	26	
Н	6	13	20	27	

Јули

П	5	12	19	26	
У	6	13	20	27	
С	7	14	21	28	
Ч	1	8	15	22	29
П	2	9	16	23	30
С	3	10	17	24	31
Н	4	11	18	25	

Август

П	2	9	16	23	30
У	3	10	17	24	31
С	4	11	18	25	
Ч	5	12	19	26	
П	6	13	20	27	
С	7	14	21	28	
Н	1	8	15	22	29

Септембар

П	6	13	20	27	
У	7	14	21	28	
С	1	8	15	22	29
Ч	2	9	16	23	30
П	3	10	17	24	
С	4	11	18	25	
Н	5	12	19	26	

Октобар

П	4	11	18	25	
У	5	12	19	26	
С	6	13	20	27	
Ч	7	14	21	28	
П	1	8	15	22	29
С	2	9	16	23	30
Н	3	10	17	24	31

Новембар

П	1	8	15	22	29
У	2	9	16	23	30
С	3	10	17	24	
Ч	4	11	18	25	
П	5	12	19	26	
С	6	13	20	27	
Н	7	14	21	28	

Децембар

П	6	13	20	27	
У	7	14	21	28	
С	1	8	15	22	29
Ч	2	9	16	23	30
П	3	10	17	24	
С	4	11	18	25	
Н	5	12	19	26	

Теодор Шкављовић (1803–1853.)

Свим читаоцима Српских народних новина
желимо срећан Божић и Нову годину!

Десет година мањинског закона

Протекле године се навршило десет година од усвајања Закона о правима националних и етничких мањина у Мађарској. Парламент је јула 1993. усвојио 96%-ом већином овај закон који носи редни број LXXVII из 1993. Ступио је на снагу октобра исте године.

Пут до закона и Округли сто мањина

Прве иницијативе за доношење мањинског закона се везују још за доба једнопартијског система, када је у другој половини 80-их почео процес демократизације. Основу за ту иницијативу су свакако давале и мађарске историјске традиције и националне амбиције: мађарски закон о народностима из 1868. године и брига за многобројну мађарску мањину у окружењу у предвечерје великих политичких и међународних промена у источном и централном делу Европе. У стручним круговима за мањински закон се залагао др Михаљ Шаму, присталица колективних права и заступништва мањина у парламенту чији ставови су повезивали извесне традиционалне елементе политичко-правног система социјализма са новим схватањима.

Јавно је иницијативу за доношење мањинског закона изнео 1988. године у парламенту, наше горе лист, народни посланик и председник Патриотског народног фронта у Будимпешти Миленко Пејак. Он је у лично интонираном и веома упечатљивом говору пред парламентом који је још био једнопартијски, али је усвојио већину системских закона који су значили политичку транзицију од социјализма ка вишепартијској парламентарној демократији и тржишној привреди, истакао потребу за једним законом који би као свеобухватни кодекс сакупио на једно место сва права мањина у Мађарској.

Исти овај парламент је усвојио и закон којим се обезбеђује реално заступништво мањина у парламенту који је међутим међу првима био поништен од првог вишестраначког законодавства. Исти тај нови парламент је захваљујући успешном лобирању мањинског правног експерта др-а Јаноша Баршоња преко Савеза слободних демократа унео 1990. у нов устав одредбе којима се даје право мањинама да формирају своје локалне и земаљске самоуправе, односно да на локалним изборима истичу кандидате који могу са извесном повластицом бити кооптирани у локално посланичко тело уколико не би били изабрани редовном процедуром.

Први нацрт закона је израдио тзв. Табајдијев секретаријат за мањине при влади под надзором тзв. државног министра Имре Пождргаја 1989, значи још пре вишестраначких избора. Међу ауторима се налазио и каснији уважени међународни експерт за мањинска права др Гашпар Биро. Овај нацрт је већ предвиђао формирање националних савета или већа појединих мањина на државном нивоу, а био је послат на мишљење савезима мањина. Ови савези и нацрти су

међутим ускоро одувани транзицијом у Мађарској да би се после вишепартијских избора и формирања нове владе поново започео рад на правној регулативи. И саме мањине су се изнова организовале, настале су нове, независне организације (нпр. Српски демократски савез, Савез Хрвата Мађарске итд.), друге су пролазиле кроз структуралне и политичке промене (словачки савез, бугарско и грчко удружење). Одмах је почело и повезивање разних мањина, сада већ укључујући и Роме, на новим слободним и независним, самоиницијативним основама. Као први покушај 1990, који међутим није донео трајне резултате била је Унија народности. У међувремену је као наставак Табајдијевог секретаријата при Уреду премијера основан и владин Уред за националне и етничке мањине на чије чело је ускоро дошао Јохан Волфарт.

Први нацрт мањинског закона нове, демократске владе је ипак израђен у Министарству правосудја при крају 1990, а везује се за име др-а Андраша Баке, каснијег судије Суда за људска права у Стразбуру. Овај нацрт који се надовезује на претходни из 1989, заснован је на концепту индивидуалних права мањина и обдацивао је колективна права, односно није предвиђао формирање правих мањинских самоуправа. У односу на почетак транзиције помало поспане мањине су се тада политички пробудиле и загрејане новом атмосфером слободе и друштвене самоиницијативе здушно одбациле овај нацрт израђен без њиховог учешћа тиме дајући шансу Мањинском уреду да у влади узме у своје руке припрему мањинског закона и учврсти свој положај.

Округли сто мањина у Мађарској

Суочени тиме да је влада израдила нацрт закона о њиховом положају, а без њих, као за време недемократског система, народности су схватиле да морају сложено, солидарно, заједнички наступати ако желе да се њихови ставови уваже, ако желе да у новом политичко-друштвеном систему заснованом на слободи на нов начин обезбеде свој положај, постигну оно што су њихови претходници за време партијске државе узалуд покушавали постићи. Тај нови дух узајамне отворености, сарадње и толеранције био је присутан у друштвеној атмосфери што је давало инспирацију мањинама. Округли сто мањина је основан крајем јануара 1991. са циљем да се заједнички наступи у припреми мањинског закона. Колико је идеја просто лебдела у ваздуху сведочи и то што је иницијатива потекла из три независна извора.

Од стране Српског демократског савеза је Пера Ластих по узору на преговоре о транзицији између представника власти и опозиционог округлог стола предложио преговоре са три стране у којима би учествовали влада, мањине и парламент. Заједнички наступ је предложио и Савез Немаца у Мађарској на челу са Гезом Хамбухом, а исто је предложио и сазвао састанак Ромски парламент на челу са Аладаром Хорватом и Јенеом Жигоом иза којих је стојала подршка Савеза слободних демократа. Округлим столом су биле прво обухваћене класичне мањине у Мађарској (Срби, Хрвати, Словенци, Словаци, Румуни и Немци)

на резерва, замена из исте групе мањина. Групе су биле следеће: а) Роми, б) Немци, Словаци, Хрвати, в) остали. То је запечаћено и писменим уговором маја 1991. који је регулисао и овлашћења преговарачке делегације Округлог стола.

Занимљиво је да Округли сто никада није располагао својством правног лица и није био регистрован. Ова у формалном смислу лабава организација се међутим током времена, све до 1995, докле је и постојала, показала веома ефикасном и чврстом. Учесници у раду Округлог стола и дан-данас сматрају једним од најлепших и најужбудљивијих периода свога живота посао који су обављали у то време.

Учесници конференције о мањинском закону, одржане током јесени у Будимпешти

и Роми, али су се врло брзо њима придружили Бугари и Грци, а касније и Јермени, Пољаци, Русини.

Цело време рада Округлог стола запажену улогу су имали и представници оне организације Јевреја која је заступала становиште да Јевреји представљају не само верску већ и етничку заједницу. Задатак Округлог стола је био, како се то формирало у пракси, откривање и утврђивање заједничких интереса мањина и заступање, заштита тих заједничких интереса. Дакле, није се радило само о усклађивању интереса, ставова, него и о заједничкој, јединственој акцији, деловању. Зато су оснивачи одмах изабрали своје представнике за јавност (Геза Хамбух, Аладар Хорват, Ендре Рожа Т. од стране јеврејске организације и др.). Касније када су почели преговори са Мањинским уредом о закону, изабрана је и преговарачка делегација у саставу др Тошо Дончев, председник, Пера Ластих, секретар, др Јене Калтенбах (Немци, експерт), др Јанош Баршоњ (експерт), Јене Жиго (Роми), Ендре Рожа Т. (јеврејска заједница), с тим да су за све њих према реду величине мањина којој припадају одређе-

Циљеви Округлог стола учешћем у изради мањинског закона су били вишеструки. Руководиоци тог мањинског покрета су желели спровести транзицију и у мањинској политици и заштити мањина, постићи корените промене у политичком положају мањина, у односу према њима. Припадници мањина, нарочито њихови представници нису учествовали у транзицији у Мађарској, нису били присутни у новој мађарској политичкој елити осим пар Рома. Руководиоци мањинских савеза до 1990. су углавном „јачали екипе” конзервативних социјалистичких снага. Демократизација и сређивање политичке позиције мањина у новом систему су почели са закашњењем, са ретардираном фазом, па нису ни завршене на време, пре учвршћивања и замрзавања нових структура, те се у неку руку могу сматрати и закаснелим и недовршеним. Други циљ Округлог стола је био да се постигне прилагођавање мањинских заједница резултатима транзиције: владавине права, вишепартијској парламентарној демократији, новом цивилном друштву, друштвеној самоиницијативи, тржишној привреди. У со-

цијализму мањинска права нису била законски регулисана, већ је то било више политичко питање (неписана, политичко-обичајна правила) – на пример „партија” је требало да брине да у локалним органима власти буду заступљене и мањине из њихових редова, да у једнопартијском парламенту са гарантоване државне листе поред представника већих верских заједница треба да уђу и представници четири мањине, међу њима и политички сматрана јединственом тзв. јужнословенска (српско-хрватско-словенска). У новој ситуацији правне државе права и положај мањина требало је гарантовати законом (писане правне гаранције) што се успело постићи, наравно не у свим детаљима и у свему на оном нивоу који је био за мањине пожељан. Уз законске гаранције су се тражиле и санкције за случај кршења мањинских права што се ни до дана-данашњег није успело постићи. Од конкретних циљева у вези са мањинским законом пред очима чланова Округлог стола је лебдела културна аутономија мањина. Под културном аутономијом су мањине подразумевале с једне стране један систем мањинских културних, образовних и медијских установа, с друге стране право мањина да саме одлучују о тим установама путем својих демократски изабраних представника, да оне буду њихови власници и да питања која су од животног значаја за опстанак заједнице, очување идентитета решавају оне саме, самостално, односно аутономно. Данас постоје мањинске самоуправе, а од прошле 2003. године почело је уз помоћ владе и интензивније оснивање, изграђивање мањинских установа, али су многе настале и у протеклом периоду. Иако мањинске самоуправе о много чему не одлучују самостално, па чак имају и зависан положај у односу на локалне органе власти, оне често учествују у одлучивању о мањинским питањима. Према нашој оцени зацртани циљеве на овом пољу се делимично остварују, али превише полако. Иако је право на културну аутономију декларисано, мањинске самоуправе немају све потребне атрибуте (особине) самоуправа, нити располажу средствима (надлежности и новац) потребним за остварење аутономије. Други конкретни циљ Округлог стола је био да се законом обезбеди јако и незаобилазно заступништво мањина, њихових интереса. Тиме се хтело стати на пут пракси из претходног режима и прелазног доба, када су власти саме решавале с ким ће преговарати у име мањине без обзира на вољу заједнице, када су разне мањинске организације биле изиграване једна против друге и када се могло недемократски о мањинама решавати без њих. Формирањем јединствених бираних тела, мањинских самоуправа које имају монопол на заступање мањине, па чак и право вета (најјаче заступничко овлашћење) у битним питањима за очување идентитета, ова жеља народности је остварена. Наравно, у протеклих десет година на овом пољу су се јавили нови, раније недовољно пред-

виђени проблеми. Док је с једне стране монополом на заступништво директно ојачана политичка позиција мањина према већинским установама (што је био главни циљ мањина), дотле је с друге стране остало нерешено питање цивилног друштва и плурализма као и индивидуалних права унутар мањинских заједница, што дугорочно слаби снагу ових заједница. Један од најважнијих захтева Округлог стола је било тражење правних гаранција за одговарајуће и сигурно финансирање интересних организација и установа културне аутономије мањина. То је било посебно важно због тога што се у новом поретку није могло очекивати да ће мањине као заједнице имати толико колективно богатство да ће саме моћи издржавати културне и просветне установе, а и до тада државно финансиране друштвене организације, пре свега мањински савези убудуће неће моћи рачунати на државне финансијске гаранције, па је нове мањинске самоуправе требало материјално

Чаба Табајди и Антал Хејзер

увчврстити путем закона да би се сачувала стечена права на овом пољу. Финансијске гаранције су у знатној мери постигнуте, без мањинског закона не би дошло до процвата мањинске активности на бази државне материјалне потпоре, међутим те гаранције се нису протегле на мањинске установе из области културне аутономије, па у томе није остварен циљ Округлог стола. Постојала су још два циља Округлог стола који на жалост нису остварени до данашњег дана: заступништво мањина у парламенту и санкционисање, кажњавање кршења мањинских права. Први од ова два циља је пао на упорном и систематском супротстављању већинске политичке елите, а други услед отпора бирократије. За пет година постојања Округли сто мањина је постигао да су народности као никада раније у периоду после Првог светског рата, постале политички фактор (барем у питањима која се тичу њих), имале су подршку медија, а представљале су узор самоиницијативе цивилног друштва, међусобне толеранције, солидарности и отворености. Није случајно да је 1992. Округли сто добио и повељу „За толеранцију”. Од престанка рада Ок-

руглог стола, упркос формирању мањинских самоуправа са јаким и загарантованим овлашћењима, мањине више нису успеле остварити сличан политички успех а данас су већ изгубиле и симпатије медија у Мађарској.

У договору са мањинским уредом Округли сто је добио могућност да изради свој нацрт мањинског закона што је и довршио до маја 1991. Тај нацрт је био скуп жеља заснован на нацрту који је претходно израдио др Јанош Баршоњ за потребе Ромског парламента. У изради нацрта Округлог стола су поред др-а Баршоња учествовали реномирани правници др Јене Калтенбах, др Габор Кардош, др Лајош Фицере и др Клара Фирес. Дефинитивни текст је утврђен на договорима политичких представника преко 10 мањинских друштвених организација. Округли сто је прихватио принцип који је предложио тадашњи председник Српског демократског савеза Милан Недељков, према којем се као заједнички став прихвата став ма-

ским самоуправама на два нивоа: о месним и земаљским самоуправама. Основу би давале месне мањинске самоуправе у много чему по угледу на локалне самоуправе – органе власти, а државни ниво би се базирао на овим месним мањинским самоуправама. Тиме су надвладала гледишта многобројних мањина (Рома и Немаца), односно њихових стручњака Баршоња и Калтенбаха.

Представници српске мањине у сарадњи са својим експертима (др Олга Обреновић) имали су оригинално другу концепцију: уместо месних мањинских самоуправа (којих не би ни било) државни ниво самоуправе би био заснован на цивилним организацијама мањинских заједница. Међутим тзв. консензулани (договорни) нацрт такође није представљао став мањина у два питања: није било у њему финансијских гаранција и није решавао заступништво мањина у парламенту, мада је др Баршоњ израдио и компромисни предлог мањинских заступника при парламенту са правом на саветовање и учешће у раду парламента, али без права гласа на пленарним седницама. Када су представници Округлог стола Дончев и Ластих дали гласа овом ставу на конференцији за штампу Мањинског уреда, то је изазвало праву буру. Заједнички постигнуте резултате је после тога требало одбрани пред владом.

У вези са мањинским законом влада је формирала кодификациони одбор у којем су била заступљена сва заинтересована министарства. У раду кодификационог одбора који је трајао целу јесен 1991. могли су консултативном улогом учествовати и представници Округлог стола (Дончев и Ластих, а повремено и Жиго). Током рада кодификационог одбора представници Министарства финансија и Министарства правосуђа су покушали брисати из нацрта колективна мањинска права, оспорити културну аутономију у чему су наишли на отпор не само Мањинског уреда него и владиног Уреда за Мађаре ван граница уз компромисни приступ Министарства унутрашњих послова. Преуређен и знатно ослабљен нацрт мањинског закона се нашао у два читања пред владом крајем 1991. и почетком 1992. Оно што је изашло са седнице владе било је још мање него што је ушло, а посебно је било уочљиво да је влада била спремна да одузме Ромима статус етничке мањине који је нацрт оригинално предвиђао. Одговор Округлог стола је био смео, примерен политичкој култури слободних друштава: сазвао је међународну конференцију за штампу на којој је изнела свој аргументовани протест против владиног предлога закона. То је уродило плодом и у првој половини 1992. одржани су преговори између владине делегације и делегације Округлог стола о конкретном тексту нацрта закона.

Преговори су били веома тврди и до рока који је влада означила обрађена је само трећина закона. Постигнут је договор о општим, колективним и индивидуалним

правима мањина. На захтев владине стране поименично су наведене мањине на које се односио закон. Тада су на захтев владе и Министарства иностраних послова ушле међу признате мањине Пољаци и Украјинци који иначе нису одговарали дефиницији аутохтоних мањина у закону. Питање Јевреја је остављено отвореним.

Током преговора су се копла највише ломила око месних мањинских самоуправа. Владина

њима закона саставе своје студије. Питање мањинских самоуправа је изазвало највише пажње. Посебно је била упечатљива студија печујског професора Самела, а међу експертима Одбора се појавио и Јене Калтенбах који је у међувремену напустио Округли сто и највише се залагао за увођење једне нове правне установе, посебно омбудсмана за мањинска права.

Од стране Округлог стола седницама ад хок одбора су обично

децембар) Јене Калтенбаху, Пери Ластиху и Тоши Дончеву.

Садржај мањинског закона

У коначном облику закона набројана су основна, индивидуална и колективна права мањина углавном према међународним стандардима. Посебна поглавља су се бавила месним мањинским самоуправама (начин формирања и овлашћења) и земаљским мањинским самоуправама, као и локалним заступницима мањина при локалним органима власти. Једно од најопширнијих поглавља носи наслов „Самоуправа мањина на пољу образовања и културе”. Посебно поглавље се бави „употребом” језика мањина као и финансирањем „мањина”.

Од усвајања закона до првих мањинских избора

Приликом измене изборног закона, још 1993. Влада Мађарског демократског форума (МДФ-а) је поднела парламенту предлог за решење заступништва мањина у највишем законодавном телу Мађарске. Према том предлогу мањине би требало да прикупе најмање по 3000 гласова за добијање једног мандата. На жалост, парламент није изгласао овај предлог када је усвојио измену изборног закона 23. децембра 1993. Представници мањина су замолили председника републике Арпада Генца да својим потписом не потврди закон који је парламент изгласао, а који супротно са одредбама недавно усвојеног мањинског закона не решава заступништво мањина. Председник републике је примио представнике мањина на православни Божић, 7. јануара 1994, међутим закон је потписао. Од тада пред парламентом се ни једном није нашао предлог који би био повољнији за мањине од овог првог, а после сусрета са председником одмах је дошло до раскола у Округлом столу. Од стране немачких и неких других представника за личну политику оптужени председник Округлог стола Тоши Дончев је дао оставку, а за месец дана је за в.д. председника изабран Пера Ластих.

Иако је закон ступио на снагу крајем октобра 1993, његова прва проба у пракси требало је да буду избори за мањинске самоуправе у склопу локалних избора 1994. У међувремену је дошло до парламентарних избора и формирања нове коалиционе владе социјалиста и слободних демократа почетком лета 1994. Округли сто је иницирао преговоре са новом владом у интересу измена мањинског закона како би се мањински избори уопште могли успешно спровести. Резултат преговора које је мањинска делегација на челу са Пером Ластихем водила са експертима Министарства унутрашњих послова др Илоном Палфи и др Рудолфом Вирагом, као и владиним повереником Имре Веребелијем биле су допуне и зимене мањинског закона као и закона о локалним изборима и закона о локалним самоуправа-

ма, односно касније, у другој половини године владина уредба о детаљима избора земаљских мањинских самоуправа. Захваљујући бољој припремљености и иницијативи мањинска страна се успела изборити за измене које су омогућиле масовно формирање месних мањинских самоуправа и много већу независност месних мањинских самоуправа, као и повећање материјалних гаранција за рад земаљских мањинских самоуправа. Земаљске мањинске самоуправе су први пут изабране између фебруара и априла 1995.

Мањинско законодавство после 1995

Међутим, како би мањински закон могао да заживи, тј. да се права декларисана у том закону преточе у стварност било је потребно донети читав низ нових уредаба, закона, односно мењати постојеће законе. Од нових неки закони и уредбе су уважавали одредбе мањинског закона, а неке нису. Од оних који су уважавали овде наводимо: закон о омбудсманима (према том закону је 1995. први пут изабран и омбудсман за мањинска права – Јене Калтенбах), серија измена закона о образовању (1996, 1999, 2003), владина уредба о финансијском пословању мањинских самоуправа (1995), уредба Министарства просвете о смерницама за мањинску наставу (1997), уредба о оквирним наставним програмима (2000), закон о медијима (1996), одлука владе о формирању Фондације за националне и етничке мањине у Мађарској (1995), измена закона о државним финансијима (1995). Од оних правних прописа који нису узимали у обзир или недовољно узимали у обзир прописе закона о мањинама овде наводимо: закон о заштити културних добара, музејима, библиотекама и домовима културе (1997), владина уредба о функционисању организација које припадају државним финансијима (1998), закон о матичењу (2002), владина уредба о основном националном образовном програму (1995), измене закона о парламентарним изборима (1993, 1997/98). Најмање су поштоване одредбе мањинског закона и нова мањинска политика приликом доношења закона о годишњем државном буџету. У доношењу већине ових правних прописа мањине већ нису могле ефикасно учествовати. До преокрета је дошло почетком 1995. када је влада усвојила уредбу о финансијском пословању мањинских самоуправа без тога да је завршила започете преговоре са мањинама, доневши једнострану одлуку. За то није било примера од 1990. Како се касније показало то је само био преседан. Мањински округли сто није декларисао своје укидање, али најкасније током 1996. је престао са радом. Новоизабрани представници мањина, председници земаљских самоуправа са „чврстим легитимитетом” иза леђа су се осетили довољно јаким и угледним да – помало и под „тихим” наговором неких

Ото Хејнек и Јене Калтенбах

страна је покушала да им потпуно укине самосталност и да их одреди, дефинише као делове самоуправе насеља који могу да се формирају само ако на то пристане и локално већинско становништво. У последњем моменту у вези са тим су унете у нацрт компромисне одредбе предложене од стране др. Баршоња, које саме по себи нису биле повољне за мањине, али су представљале почетну тачку за даљу повољну модификацију нацрта. Када је влада поднела парламенту предлог закона, он није уживао подршку мањина иако је у многим својим деловима већ представљао компромис две стране.

Пре подношења предлога парламенту премијер Антал је сазвао саветовање, у ствари организовао представљање предлога амбасадорима матичних земаља мањина у Мађарској у самом присуству мањина. У свом веома добром говору премијер Антал је покушао концепт закона ослонити на неколико основних правних принципа међу којима је главно место припало слободи избора идентитета појединца. Сусрету су из протоколара разлога присуствовали председници мањинских организација (а не они који су учествовали у преговорима о нацрту закона и стручно били припремљени) изузев Српског демократског савеза где је председник Недељков омогућио учешће потпредседника Ластиха. То је омогућило да присутни упознају конструктивно критичан став Округлог стола.

Током припреме парламентарне расправе, Одбор за људска права, мањине и верска питања је формирао ад хок одбор који је цео закон расчланио и све из основа размотрио, много тога поново формулисао. Замољени су познати правници-експерти да о основним пита-

присуствовали Јанош Баршоњ и Пера Ластих. У овој фази припреме мањинског закона је формирана физиономија мањинских самоуправа у компромисној форми са правом вета у области просвете, културе и медија. У томе је имала велику улогу сарадња Округлог стола са Савезом младих демократа (Фидесом) који је тада показао највише наклоности према мањинама и реалности у решавању отворених питања проналажењем потребних компромиса. После завршетка рада ад хок одбора, у редовној парламентарној процедури Округли сто је још покушао да извојује неке измене које није успео средити претходно (секретар Округлог стола Ластих је руководу Одбора поднео седмдесетак формалних предлога за измену предлога закона), али без неког већег успеха.

Закон је усвојен скоро једногласно. Само пар посланика није гласало за, а међу њима ни посланик Слободних демократа, тада руководилац Ромског парламента Аладар Хорват. Мањине су наглашавале да су имале знатног удела у формулисању текста и у изради концепције закона, али да закон није њихово чедо, већ резултат компромиса шест странака у парламенту. Као главне недостатке су наводили: недостатак финансијских гаранција, недостатак санкција у случају кршења мањинских права, нерешеност заступништва у парламенту и недостатак стварне мањинске аутономије, посебно на локалном нивоу где су месне мањинске самоуправе зависне од локалних органа власти. Активно учешће мањина у припреми закона признала је следећа влада у међувремену установљеном Мањинском наградом која је први пут 1995. додељена на Дан мањина (18.

партијских политичара мањинског порекла који су роварили међу мањинама јачајући поделе међу малобројним и многобројнијим мањинама, те Ромима – мисле да могу све постићи и самостално, тихим лобирањем, без заједничког наступа свих мањина. Једино је у области школства нешто сачувано од ранијих резултата формирањем Мањинског одбора при Министарству просвете, који је своје одлуке у вези са нацртима правних прописа које је припремало министарство доносило консензусом својих чланова.

Предности и недостаци мањинског закона

Протеклих десет година од усвајања мањинског закона показало је његове предности и многе недостатке. Данас се мало говори о резултатима закона. Међутим, ако бисмо упитали припаднике мањина да ли би се вратили на стање када још законом нису била подупрta мањинска права и да ли би прихватили да у данашњим условима тржишног привређивања треба да организују свој јавни живот без мањинског закона, искључиво на основу рада доброволних цивилних организација, већина то не би прихватила. Захваљујући закону данас мањине имају већу друштвену тежину, него што би је имале природно на основу свог бројчаног стања. Неке заједнице могу да захвале свој мањински статус закону, као и оснивање својих основних установа (школа, новина, медијских програма). Интересне организације сигурно не би могле без закона радити са професионалним апаратом, не би могле да организују јавни живот мањине. У протеклих 10 година и у српској заједници се умногостручио број људи који су јавно ангажовани, као и укупна културна активност базирана на државној материјалној потпори (објављивање књига, фолклорне и друге приредбе, проширени и технички квалитетан недељник, проширене ТВ емисије, концерти, изложбе, обележавање годишњица, националних празника, историјских спомен-места), стипендира се велик број српских ученика и студената итд. Без јаких овлашћења мањинских самоуправа у већини наших насеља не би била покренута настава српског језика, а у многим би већ из материјалних разлога била укинута српска мањинска настава.

Многи недостаци закона су били предвидљиви, али упркос протесту и упозорењима Округлог стола, партнерни то нису уважили, па је пракса показала те проблеме. Многи недостаци нису предвиђени ни са једне ни са друге стране, њих је показала само пракса. У јавности је преко медија данас створена непријатељска атмосфера према мањинским самоуправама и мањинском закону.

Недостаци закона можемо сврстати најмање у три групе. У првој су недоречености закона, мањак гаранција за остварење декларисаних права. Ову групу недостатака су мањине предвиделе и захтевале њихово отклањање од са-

мих почетака. Ту спадају: зависност месних мањинских самоуправа, примена правила важећих за локалне самоуправе на мањинске самоуправе, недостатак санкција у случају кршења мањинских права (нпр. када неко министарство не уважи право земаљске самоуправе да буде консултована при доношењу неког правног прописа који се тиче мањине), недостатак финансијских гаранција за оснивање и рад мањинских установа у власништву мањинских самоуправа, нерешеност заступништва у парламенту итд. У другу групу недостатака закона и пратећих правних прописа чини недореченост и противуречност позиције мањинских самоуправа у правном систему Мађарске што изазива сталне проблеме у дневном функционисању мањинских самоуправа од проблема при отварању жиро-рачуна до тога отвореног питања да ли треба да полагају заклетву и какву чланови месних мањинских самоуправа. Трећа група недостатака је у вези са нејасноћама око субјекта права наведених у мањинском закону и у вези са тим са изборним правилима за мањинске самоуправе што нагрива легитимитет ових „најлегитимнијих“ мањинских представничких тела. Посебан скуп проблема представља међусобни однос мањинских самоуправа и цивилних организација, односно питање плурализма и права појединца у мањинској заједници у условима монополног положаја мањинских самоуправа о чему још није започета расправа у јавности.

Покушаји за измену мањинског закона

Свесни свих тих проблема актери мањинске политике у Мађарској су протеклих десет година скоро непрекидно радили на измени правила, али без стварних резултата.

Решавању проблема заступништва мањина се приступило у сваком изборном циклусу. После горе наведеног фијаска 1993, следећа влада је при крају свог мандата (1997/8) поднела мање повољан предлог парламенту који међутим није изгласан (била је потребна двотрећинска већина). Недостајало је свега пар гласова, али ни сами посланици владине коалиције нису сви гласали за то да мањине добију своје посланике у мађарском парламенту. У следећем циклусу (1998-2002) није ни поднет никакав предлог парламенту за решавање овог питања, мада је Уставни суд утврдио пропуст парламента да донесе закон по овом питању. Уместо тога мађарски правници су уложили доста труда да протумаче одредбе Устава, одлука Уставног суда као ни одредбе мањинског закона у ствари не значе да мањине имају права да имају посланике у парламенту, већ само то да могу да учествују у процесу одлучивања у парламенту (без права гласа). Међутим ни то се није показало као искрени и преовлађујући став мађарске политичке елите, пошто су фракције парламентарних странака изобструирале и разматрање

конкретног предлога десет мањина за укључивање заступника мањина у рад парламента али без права гласа. Тиме је разголићен став већинске елите да су легитимни представници мањина непожељни у мађарском законодавству како са правом тако и без права гласа.

Што се тиче измене мањинског закона (не узимајући у обзир појединачне мање измене), до првог покушаја је дошло 1997/98, а у следећем циклусу иако није било у програму владе, у парламенту је формиран ад хок одбор за измену закона. У садашњем изборном циклусу, 2003. године већ сама влада ради на измени закона. Мањине су од самог почетка тражиле да се закон измени у интересу тога да се повећају гаранције како би се декларисана права могла остварити и како би мањине добиле стварну аутономију. Године 1997/8. међутим влада је израдила нацрт којим није хтела дати те гаранције, већ је у центар пажње измена ставила решавање правног статуса мањинских самоуправа претварајући их у државне установе. Због противљења већег дела мањина до те измене није дошло. Парламентарни ад хок одбор је већ израдио на основу предлога експерата омбудсмана за мањинска права и државног изборног бироа, али без одговарајућег учешћа мањина, два предлога за измену закона: један за мањинске изборе и други за мањински закон. У тим нацртима у погледу обезбеђења културне аутономије направљен је минималан помак унапред, међутим главни нагласак је остао и надаље на подржављењу самоуправа и на новом изборном систему (мањински избори вре-

троле и легитимности мањинских самоуправа – стара песма у новом издању. (Раније је нападан легитимитет цивилних организација, савеза.) Ова тенденција је настављена после избора 2002. и формирања нове владе и нових земаљских самоуправа.

Актуелно стање

На мањинским изборима су испали неки политичари који су задавали доста главобоље свагдашњој влади својим аутономним ставовима којима су често успевали дати усмерење већини мањинских заједница. У центру пажње се више не налази ни правни статус мањинских самоуправа, него искључиво радикално нова изборна правила за мањинске самоуправе заснована на посебном бирачком списку за мањине на које би се сви они припадници мањина који би желели да учествују на тим изборима морали самоиницијативно пред органима власти пријавити. Усмерење догађајима, иницијативу сада већ даје самостално омбудсман за мањинска права који је ватрени поборник мањинских бирачких спискова. Повод за овај радикални преокрет дале су појаве на мањинским изборима када су у једном броју локалних мањинских самоуправа изабрани они који тим заједницама не припадају. Раније израђени предлози од стране мањина који би радикално смањили ове појаве без формирања посебних бирачких спискова су бачени у запећак, иако су доста занимљиви. Према једном од предлога кандидате за мањинске изборе би могли да истичу само оверене мањинске организације или групе грађана уз препоруку мањинских организација. Према другом предло-

Ђура Поповић и Тошо Дончев

менски и просторно одвојени од локалних избора, пропорционални систем избора, укидање електорског система). Због противљења велике већине народности и недовољне одлучности владе, са овим изменама се заокружило и парламент у прошлом сазиву није ни разматрао ове предлоге. Оно што је падало у очи тада, била је замена теза због недовољне организованости и јединства мањина које су испустиле иницијативу у формирању става јавности. Уместо проширења мањинских права у центру пажње су се нашли проблеми кон-

гу мањински избори би се одржавали само у местима које би скупштина земаљске самоуправе одредила. У случају процене бројности месне мањинске заједнице испод 400 душа избори би се вршили на локалном збору бирача, а у случају већег процене броја душа на једном од уобичајених биралишта у насељу. Оно што изгледа сигурним то је да је психолошки сазрела ситуација за измену мањинског закона што ће ову 2004. годину учинити узбудљивом у мањинској политици.

Пера Ластив

Преглед догађаја који су обележили 2003.

Година од 42 дана

Почетак који обећава

Година 2003. није имала лош почетак. Били смо убеђени да сада можемо само напред. Да смо дно додирнули и да крећемо на површину. Евентуално отцепљење Црне Горе, које су почели да најављују за три године, гледано из тадашње перспективе није имало велике шансе.

Из Брисела и Вашингтона су нам стизале поруке како Србија и Црна Гора представљају јединствен „економско-безбедносни простор“ и како Европа и САД у том погледу немају никакве дилеме. Ужурбана настојања да се регион стабилизује довођена су такође у везу са питањем дефинисања статуса Косова, чије смо решавање наивно очекивали крајем године. Зоран Живковић, тада савезни министар полиције, изјавио је да ће држава тражити повратак наше оружане силе у јужну покрајину. Министар је озбиљно причао како би југословенске снаге требало да преузму контролу косовских граница према Албанији и Македонији, као и обезбеђење историјских и верских објеката на Косову. Све то у контексту приступања Партнерству за мир и Процесу асоцијације и стабилизације са ЕУ. Карла дел Понте је у то време у лицу покојног Зорана Ђинђића имала доброг партнера, па су и односи са Трибуналом били „коректни“. Српска страна је испуњавала све Карлине жеље. „Ако мораш да прогуташ велику жабу, онда је најбоље да је прогуташ одмах“, била је филозофија српског премијера. Од 4. фебруара живели смо и у новој земљи – Државној заједници Србије и Црне Горе. Југославија је нестала. Остали су само крвави трагови.

Почетак краја

Година за нама је у ствари почела у ноћи између 20. и 21. децембра 2002. године. Тада је око 20-ак наоружаних и маскираних људи ушло у круг сурчинског предузећа Дифенса роуд, и дигло у ваздух цистерне са пропан-бутаном.

Др Зорана Ђинђића сахранили смо у суботу, 16. марта. Ускоро су нас примили у Савет Европе. Жртва је положена у темеље интеграције. Одједном смо постали миљеници света.

Из иностранства се јавио власник Дифенса, Љубиша Буха звани Чуме, и почео да прича невероватне ствари. Како је „српски херој“ Легија по налогу Радета Марковића, а за Слободана Милошевића, организовао тридесетак економско-политичких убистава, отмица, атентата... Тек касније смо сазнали да су и један и други у ствари мафија. Спремао се велики обрачун земунског и сурчинског клана. Плен је била читава држава, у то време заузета порођајним мукама. Бабица је била Карла. Ваљало је на видело дана извући још једног сина наших народа и народности – војводу Шешел Војислава.

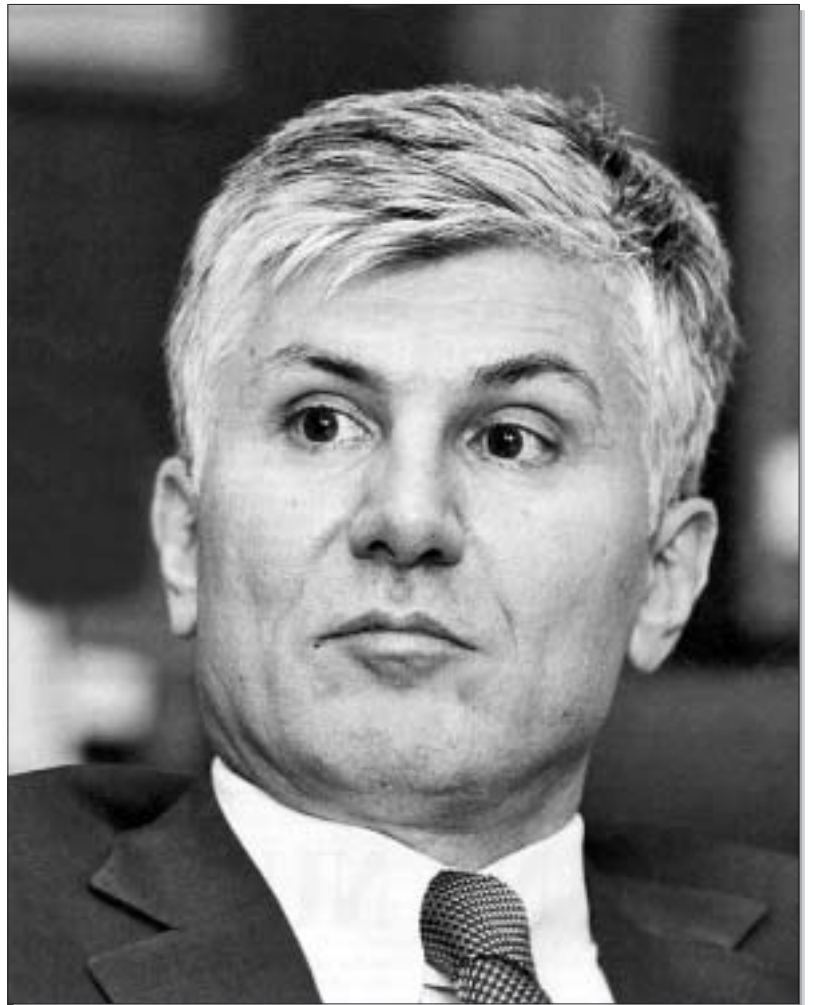
Изгледа да је ова „жаба“ била превелика за Зорана Ђинђића. Када су га новинари питали шта мисли о Шешелевом одласку у Хаг, покојни премијер је нервозно рекао: „Не занима ме“.

Радикалима је тих дана, пред војводин лет у затвор, била слава. „Три Јерарха су радикалски празник слоге, јединства и одлучности. Пред нама је одлучујућа борба за одбрану српства од непријатеља и квислиншке власти. Наш циљ је да ослободимо све српске земље и успоставимо Велику Србију“, рекао је Војо својим саборцима. Мислили смо да опет прича глупости, и да је све то обична фарса, а не велика српска драма. Као Багзијев неуспели атентат на ауто-путу, или сигурна рука Змије 12. марта.

Ванредно стање

Др Зорана Ђинђића сахранили смо у суботу, 16. марта. Ускоро су нас примили у Савет Европе. Жртва је положена у темеље интеграције. Одједном смо постали миљеници света.

Чак су нам се и у Хрватској дивили. Похвале на рачун полиције која је у акцији „Сабља“ скидала главе на све стране, долазиле су са свих континената. Па и од америчког државног секретара. Колин Пауел је, на пример, у писму упућеном новом српском премијеру, Зорану Живковићу, оценио да је Влада Србије учинила: „импресиван напредак током ванредног стања како у истрази убиства премијера, тако и у истрази најтежих злочина из Милошевићевог доба“. И заиста, за 42 дана, колико је ванредно стање трајало, приведено је преко 10.000 лица, а против 3.200 поднето 3.700 кривичних пријава. Расветљена су многа убиства, пронађени остаци Ивана Стамболића, рашчишћени атентати на Вука Драшковића... Српске власти су тих дана уживале велико поверење грађана. Наивно смо веровали у њихова обећања. Да после „Сабље“, следи „Скалпел“, а после њега (зашто не) „Ласер“ и светска слава. Говорећи о резултатима у обрачуну са организованим криминалом, Коштуница је тада рекао како ће бити занимљиво пратити да ли ће власти акцију наставити

Зоран Ђинђић је спровођење реформи у Србији платио животом

разоткривањем привредног криминала и корупције у привреди. Многим је било мука од његовог искривљеног лица и сумњичавог става. Наравно да ће Живковић ићи до краја. Ако не он онда Чедо Јовановић, или Душан Михајловић, Миле Исаков, Веселинов, Љајић, Чанак... Све јунак до јунака. Али не из пера патриоте поете, него из будућих афера.

Србија – лидер једног од Балкана

Испало је да се власт обрачунала само са оним криминалцима који нису успели на време да оперу паре. Они који су били вредни, па свој крвави капитал уградили у финансијске токове неопходне за напajaње политичких странака, могли су и даље мирно да живе и развијају „бизнис“.

Мада је у јавности почело да се зучка како су неки потпредседници, министри и владини чиновници повезани с људима из подземља, нови премијер је онако „на мишиће“ одлагао пропаст, трубећи једно те исто: „Ослободили смо земљу од криминала!“ У политичком животу појавио се још један човек из Демократске странке, по имену Борис Тадић, који је (не знамо чиме) на мах освојио срца потенцијалних гласача. Као министар војни на савезном нивоу он је започео остваривање свог животног задатка – „ослобађање земље од оружаних снага“. Увођење цивилне контроле над армијом посебно је поздрављено од стране САД, док су нам из Брисела јавили да ћемо, ако све буде у реду, у Ев-

ропску унију ући 2015. године. Ова временска одредница се, како се ближило лето и у зависности од наше политичке климе лагано топила, све док се за људе из ДОС-а није смрзла на 2008. „подеоку“. Један нови геополитички појам – Западни Балкан, све чешиће се могао чути у говору политичара и новинских извештача. Било је ту и других шарених лажа. „Србија – лидер на Балкану“, још једна паролa из премијеровог арсенала. Како ли је ова смела изјава звучала у Грчкој, која се спремао да у Солуну угости шефове ЕУ – земаља, остаће заувек тајна.

Државна заједница и ЕУ?

Током целе 2003. године Србија и Црна Горе мучиле су се око хармонизације унутрашњег тржишта, што је постављено као основни услов да до споразума о стабилизацији и придруживању ЕУ уопште дође. У Бриселу су били изричитии да поменути споразум може да закључи само државна заједница, а никако њене издвојене чланице. Или је бар тако до нас доспевало, али кроз Соланин „филтер“. Тек негде крајем новембра, са исте адресе стигло је сасвим другачије мишљење.

Нешто у стилу „можда би Европљани могли мало да попусте и Србији и Црној Гори оставе да саме, онако како им одговара, поде-се односе у својој заједници“. Као што је Коштуница у свом (правничком) домену предвидео да од правог обрачуна власти с криминалом неће бити ништа, тако су се

Место где је убијен српски премијер

и експерти Г 17 плус показали видовити у питањима економије и приближавању Унији. Они су пре било каквих званичних наговештаја из Европе причали како би ЕУ прихватила и одвојене чланице, тј. осамостаљивање Србије и Црне Горе. Тадашњи гувернер Народне банке Србије и потпредседник Г17 плус Млађан Динкић, упињао се да објасни како је даљи рад на економској хармонизацији односа између Србије и Црне Горе обично губљење времена. Не због кривице једне или друге стране већ због немогућности хармонизације два савим различита система. Два савим различита система, овај пут Живковићев и Лабусов, такође нису могла заједно, па је Млађан Динкић смењен са места гувернера НБЈ. Постајало је све очигледније да Влада повлачи неразумне потезе – себи у слепоочницу.

Црвене беретке на талибане

ДОС је полако губио тло под ногама. Од славе коју су стекли „Сабљом” убрзо није остало ништа. На домаћем терену против њих су се удружили дојучерашњи противници Лабус и Коштуница. У гостима је ваљало нахранити вечно гладни Трибунал, који је по свету почео да прича како Србија и Црна Гора не испуњавају своје обавезе. Шевенинген је добио нове станаре – Јовицу Станишића и Франка Симатовића Френкија, најопасније ликове из доба Милошевића. То је само на кратко смирило Карлу дел Понте, која нас је затим оптужила да кријемо и главне „целате” – Радована Караџића и Ратка Младића. Ова нас прича, по свој прилици, чека и наредне године. Мада су наши политичари, задужени за сарадњу с Трибуналом, почели да причају како Хагу више не дугујемо ништа, од ове напасти нас може спасити само Америка. Правда је скупа, а они финансијери. Што се

односа са једином супер-силом тиче, они су 2003. године подигнути на већи ниво. Најзад су нам укинули економску блокаду, тако да ће наша предузећа моћи да се опробају и на америчком тржишту. Али ништа није изазвало тако велику пажњу као боравак српске делегације у Вашингтону. Све због „великодушне” понуде премијера Живковића који је Пентагону обећао хиљаду војника за Авганистан! У западним је медијима овај вазални чин имао логичан контраефекат – како је могуће да нам људи које смо колико јуче бомбардовали сада нуде савезништво? Једино је амерички државни секретар Колин Пауел имао разумевања оценивши ово ризично полтронство као „нову зрелост српског руководства”.

О Косову (још овај пут)

Како се ближио септембар и најављени преговори српске и албанске стране на Косову, ситуација у јужној српској покрајини постајала је све напетја и опаснија. Злочина је по обичају било током целе године, али се најстрашнији догађа у августу, и то на дан кад уместо Немца Михаела Штајнера долази нови шеф УНМИК-а, Финац Хари Холкери.

Рафалном ватром из калашњикова, 13. августа злочинци нападају купаче на Пећкој Бистрици код Гораждевца. Жртве су деца: два дечака, Пантелију Дакића (13) и Ивана Јововића (19) меци погађају у потиљак и груди, док још шесторо деце тешко страда у паљби с друге стране реке, на којој живе искључиво Албанци. Нови шеф УНМИК-а тада даје обећање да ће учинити све што је могуће „како би се убице деце ухапсиле и изашле пред лице правде”. Показало се да и Холкери, као и његов претходник Штајнер, чини све што је могуће да нас што безболније слаже. Истрага (ваљда) још увек траје. До „историјског сусрета” између

Срба и Албанаца долази у Бечу, 14. октобра. Европа је поздравила „долазак представника региона” на прве разговоре после 1999. године, али се „саговорници” нису ни прославили ни испричали. Уместо о састанцима договорених радних група две сукобљене стране, на Западу су све више почели да пишу како би Србима било паметније да се окрену будућности и забораве старе ране.

„Ако је цена уласка у Европску унију независност Косова, онда – хвала лепо, нећемо ући у ЕУ”, узвраћамо је са српске стране (Човић). Са савезног нивоа, међутим, чуло се како је овај став „исхитрена и прејака изјава” (Маровић).

Ванредни парламентарни избори

Док је Зоран Ђинђић био жив све критике на рачун власти упућиване су њему. Жарко Кораћ је у једном сећању на покојног премијера, испричао како је он намерно прихватио улогу „громобрана”, штитећи на тај начин реформе које је спроводио. Када је ванредно стање прошло критика је распоређена са једне главе на многобројне главе – шине владајуће коалиције, али јој то није смањило интезитет. Прљаве радње су испливале на површину. ДОС више није имао ко да брани и он је пуцао по шавовима. Неуспели председнички избори су били последњи покушај куповине времена. Земља је у јесен ушла потпуно блокираних институција. Афере, штрајкови, парламентарна криза... Једини излаз је био расписивање ванредних парламентарних избора. Пошто се овај број СНН-а закључује пре 28. децембра, не знамо ко је победио. Што је најгоре, не знамо ни за кога ћемо гласати.

Земљотрес у најави

Црна Гора, која се у време Слободана Милошевића чинила као узор демократије и европског пута, није дуго могла да глуми тако тешку улогу. Из Италије је константно трајао притисак и напади на премијера Мила Ђукановића којег су теритили да је водио и организовао криминалну организацију за шверц цигарета. У самој републици обесни властодршци мучили су и сексуално злостављали једну несрећну Молдавку (С. Ч.) све док брука није пукла и доспела до Брисела. Ова је афера изазвала прави земљотрес у судству и полицији, али се њене последице на политичком „тлу” очекују тек следеће године.

Б. В.

Одавање почести Зорану Ђинђићу

Данило Урошевић

Српска удружења у прошлости

Делатност црквеног певачког друштва и земљорадничке задруге у Помазу

Помаз је од најстаријих времена био настањен разним народима. Има података који указују да су се Срби доста рано населили на ове територије, односно у Помаз. То доказује податак да се један део Помаза, јужно од потока Дери назива Селиште. На старим географским картама налази се место са латинским називом *Vetus Pomaz*, што значи Стари Помаз. Овај Стари Помаз лежао је поред старог пута, који и данас води поред Подкамена у Сентандреју, близу епископског мајура (*Püspök mező*).

Зна се да је Дунав раније текао до самог Подкамена и тако чинио један велики залив. Познато нам је да је у доба краљева Жигмунда и Матије Корвина (а касније су и Турци у овом заливу држали шајкашке јединице), на обали Дунава постојала велика радионица за изградњу лађа. Бројчано јачање српског живља у Угарској повећава се многобројним сеобама које започињу одмах после Косова. Мађарски краљ Жигмунд и српски деспот Стефан Лазаревић схвативши опасност која долази од Турака склапају споразум, који је како политички тако и војно био велики успех Срба и Мађара.

Добивши многобројне поседе у Угарској Стефан Лазаревић са својом великом војском и народом прелази у Будим, односно на добијене поседе. То се продужава и касније у периоду деспота Бранковића, Јакшића, Петровића, Беломужевића, Цреповића, Овчаревића, Радића, Божића и Бакића. У време надирања Турака у горњим пределима Угарске стварала су се српска насеља и предграђа са шајкашким посадом, њиховим породицама, занатлијама и трговцима. Најважнија шајкашка места са српским становништвом била су на горњем делу Дунава. Све ово показује да је Стари Помаз подигнут у том периоду. То потврђују и темељи српске цркве. Према Кућију (*Kuty*) темељи цркве потичу из средњег века, јер приликом разних обнављања цркве пронашли су рушевине цркве из средњег века. Тачно се не зна, али све говори да је та срењевековна црква грађена током XV века из периода деспота Ђурађа Бранковића, који је на својим поседима: Бесермењ, Табан, Сентандреја и неким другим насе-

љима градио цркве. Ово подупиरे и проучавање географских назива, топонима која су старијег порекла.

Иако је пре сеобе у Помазу било Срба ипак 1690. године, за време Велике сеобе отпочиње права историја Срба у Помазу. Према попису Пилишке жупаније из 1701. Године у Помазу је било 73 старешине куће, породице, што практично значи да је тада било око 550 српских душа. Овај број се постепено повећавао. Према једном документу Пештанске жупаније из 1734. године сазнајемо да се народ у Помазу изјаснио да су православне вере и да имају једну цркву, коју су имали још у турско доба. Садашња црква зидана је 1720. године. Надаље нам је познато да Срби у Помазу од 1761. године имају своју школу, која је радила све до 1948. када је подржављена. О учитељима знамо врло мало, нарочито од 1761. до 1850.

Крајем XIX и почетком XX века све више се ускраћују права националних мањина, сужавају се могућности да оснивају своја друштва и удружења. То је период када се стварају посебна удружења за помађаривање националних мањина. То помаже и званична власт, пре свега Министарство унутрашњих послова, које није одобравало, односно потврђивало статусе свим оним удружењима која су имала национални карактер. Требало је тражити нове форме за неговање матерњег језика, развој општег образовања, негу свог културног блага, националног духа, свог православља и своје самобити.

Српска интелигенција, пре свега наши учитељи, свештеници и културни радници, тражећи такве могућности брзо увиђају да такве могућности пружа најстарија српска заједница, наше црквене општине које су већ крајем XIX века оснивале црквена певачка друштва, црквене хорова. Пошто је оснивање српских земљорадничких задруга текло под окриљем њихове Централне у Загребу то ни оне нису требале тражити одобрење за своју делатност од Министарства унутрашњих послова.

Помаз је имао више добрих и заслужних учитеља, ипак имали су једног који не само што је био изварадан учитељ, него је уживао и велико поштовање помашких Срба за успешно ширење просвете. Стеван Стајић родом из Сент Миклоша у Банату, где је стекао искуства како

се може и мора одупирати бруталном одабривању, чим је изабран за помашког учитеља 1903. започиње свој плодносни рад. Основао је више удружења, друштва, организација. Одмах након свог доласка 1903. године у оквиру црквене општине оснива једно од најранијих и најуспелијих удружења „Српско православно певачко друштво”, с којим је управљао све до своје смрти 1915. године. После његове смрти певачко друштво ради под управом Танасија Голуба, па од 1939. па све до краја седамдесетих година XX века певачким друштвом управљао је талентовани хоровађа и дугогодишњи председник црквене општине као и изванредни црквени појак Игњатије Чобан.

Слично табанској „Зори” и пештанској „Слоги” помашко црквено певачко друштво било је многострано културно удружење у којем је поред хора успешно радила позоришна група и тамбурашки оркестар. Ово потврђује и „Позивница на дилетанску приредбу коју приређује српско црквено певачко друштво у Помазу у уторак 24. априла (7. маја) 1912. године...”

Колико је успешно радило ово певачко друштво сведочи чињеница да, почев од 1904. године друштво је редовно на дан Светог Саве 14 (27) јануара, што потврђују штампане двојезичне позивнице, приређивало светосавске беседе на којима је приказиван и по један позоришни комад. Тако је 1910. Године у кафани Давида Абжића приказана комедија Бранислава Нушића „Обичан човек”. На „Дилетанску представу у корист српских народних школа” 24. априла (7. маја) 1912. године Певачко друштво приказује „девојачку клетву, слике из народног живота у 4 чина с певањем и свирањем”. То што су у представи играла 23 глумца, надаље свирачи, сељаци, војници и рањеници најбоље сведочи колику је широку базу и масовност имало ово певачко друштво.

Плодна делатност певачког друштва наставља се и у периоду руковођења Танасија Голуба као и Игњатија Чобана. Они редовно приређују приредбе, беседе са игранком не само на Савиндан и на дан црквене славе св. Ђорђе, него и другим приликама.

Поред своје учитељске обавезе, вођења певачког друштва Стеван Стајић 1904. године је основао „Српску земљорадничку задругу. Удружење са неограниченом одговорношћу.” Прво изабрано руководство задруге било је: Ђорђе Теодоров председник, чланови Саво Голуб, Јован Панић, Димитрије Петромарко, Никола Чиплагин и рачуновођа и секретар канцеларије Иван Стајић.

Циљ задруге би је да помогне економски напредак својих чланова, а што је важније, да шири просвету, помаже школовање и усавршавање омладине, пружа помоћ у општем и стручном образовању свим Србима у Помазу. То је допринело да је задруга већ од самог почетка била не само економски и стручни, него и друштвени, културни и национални центар око којег су се окупили не само пољопривредници, воћари, виноградаре, него и други Срби, почев од учитеља, свештеника, омладине, трговца, занатлија, адвоката па и политичара. Захваљујући томе већ од самог почетка била је плодна и блиска сарадња између задруге и певачког друштва, што је и разумљиво јер су многи уједно били и чланови обадва удружења. За плодан рад помогле су материјалне и организационе могућности оба друштва.

Од 40. задруга са територије Мађарске, које су почетком XX века биле у загребачком Савезу, само је помашка задруга радила не само између два рата, него и једно време и после Другог светског рата.

Учитељ Стеван Стајић окружен својим ученицима и члановима Земљорадничке задруге у Помазу

Сегединца 1735. исто као и после сељачке буне Берђа Доже опао је број српског живља. После Перове буне састав становништва се изменио. Дошло је око 19 мађарских фамилија из жупаније Пешта и 6 румунских породица. Срби су се током XVI и XVII века углавном бавили сточарством и мањим делом земљорадњом. Подаци из пописа 1850. године сведоче да је у Батањи живело 8642 душа, од којих је преко 4000 било православне вере. На жалост већ 1888. у Батањи има само 2018 Срба.

У Батањи је прва српска православна велика црква изграђена 1778 – 79. године, а нешто касније изграђена је и школа. Током XVIII века школовање српске деце обављало се у три школске зграде. У две су учили дечаки, у једној девојчице. Крајем XIX и почетком XX века број српских ученика био је 621. Од тога 315 дечака и 306 девојчица. Већ 1895 изграђено је српско завештање. Захваљујући томе број српског живља крајем XIX века био је 2.576 душа.

У другој половини XIX века све више се ускраћују права народностима. Отежавано је или је просто забрањивано оснивање разних друштава и културних удружења националног карактера. Требало је пронаћи нове форме за негововање матерњег језика, националне културе, свог идентитета.

Те могућности пружио је Батањи Српска земљорадничка задруга, која је радила у оквиру Савеза српских земљорадничких задруга с централом у Загребу, па ради тога није било потребно посебно тражити дозволу и одобрење правила од министарства унутрашњих послова.

Циљ задруге био је да помогне економски напредак својих чланова, али и да шири писменост, да помаже школовање омладине, да помаже сељаштво у усавршавању и прихватању савремених пољопривредних достигнућа, да својим члановима обезбеди друштвени и духовни центар. Захваљујући томе она постаје не само економски него друштвени, културни и духовни центар, око кога се окупљају како сељаци, тако и остали Срби почев од учитеља, свештеника па све до политичара.

Године 1897 група сељака из Батање на иницијативу Живе Тимотића, а уз помоћ месних учитеља и свештеника, решила је да оснује земљорадничку задругу (то је уједно и прва зграда код Срба у Мађарској). Одмах после оснивања у данашњој Пушкиновој улици бр.66 одржана је прва скупштина на којој је за председника изабран Жива Тимотић. У управни одбор изабрани су поред четири земљорадника још месни учитељ и свештеник.

Убрзо после оснивања задрузи прилази много мештана који својим добровољним прилозима и новцем, добијеним у виду помоћи од централе у Загребу, оснивају задружни новчани фонд. Већ у првим годинама јасно се показало да задруга није имала за циљ само економску, већ и културну и националну делатност. Она у својој, доста тесној згради, од свега две просторије, одваја ону већу и ставља је на располагање свом чланству за задовољавање њихових културних, духовних и друштвених потреба. Прво су набављени листови и новине (Застава, Земљорадничка задруга, Даница, Летопис Матице српске, Пчела). Тамошњи Срби долазе у задругу на само да прочитају новине него и да поразговарају, да се друже.

Видевши велико интересовање за књигом, месни учитељ предлаже да се купе књиге које би стајале на располагању не само члановима задруге него свим Батањцима. Предлог је прихваћен, набављен је леп број књига и за првог библиотекара је изабран Стеван Вукадиновић, кога је касније наследио Душан Ђирић. Статут Савеза земљорадничких задруга предвиђа стручно уздизање својих чланова те се у оквиру задруге редовно одржавају предавања.

Почетком XX века почиње да се развија и културна делатност: одржавају се разне приредбе, беседе пре свега на дан св. Саве, црквене славе. На њима омладина приказује позоришне комаде, пева црквени хор, свира тамбурашки оркестар. Почев од 1910. Године задруга све

Чланови Српске земљорадничке задруге у Батањи

више губи карактер земљорадничке задруге и све више игра улогу читаонице, тако да је и мештани називају „читаоницом”. После Првог светског рата када је маса Срба из Батање оптирала за Југославију и у Македонији основала село коме је такође дато име Батања, задруга потпуно губи првобитни карактер.

После рата, крајем двадесетих година XX века поново оживљава културна делатност. У оквиру задруге 1926. године отворена је прва српска читаоница у Батањи, у оквиру које се истиче плодна делатност позоришне секције, тамбурашког оркестра као и црквеног хора, па и плесачке групе. Ово је окупљало велики број омладине као и одраслих, што је омогућило да се редовно приказују позоришни комади, изводе народне игре и песме уз пратњу тамбурашког оркестра. То је подстакло Батањце да подигну нову зграду – нова читаоница је била много већа и већ је имала велику салу са позорницом.

То је у многоме допринело да се 1934. године оснује Црквено певачко друштво. Оснивање друштва у многоме је помогао млади учитељ, Лазар Поповић који је само 2 године радио, и после се запопио, али су му те две године биле плодне. Млади учитељ, пун амбиција убрзо је увидео да има на кога да рачуна и зато организује једно певачко друштво да би научио Батањце, пре свега њихову омладину лепом појану, да подигне ниво службе у цркви.

Батања 1859. године

Као што се види са фотографије Црквено певачко друштво је већ у самом почетку имало 51 члана, од којих 23 женских лица и 38 мушкараца. После одласка учитеља Лазара Поповића, руковођење певачким друштвом наставио је млади учитељ Ђуро Пандуровић. Захваљујући овом многостраном раду, делатности, читаоницу су свакодневно у великом броју посећивали Батањци, који су је сматрали својим другим домом. То доказује и чињеница да читаоници није био потребан посебни управник, пазикућа – на њу су заједнички пазили сви, ако је требало нешто поправити, окречити одмах се нашао човек који је то бесплатно урадио. Зимом није куповано гориво – увек се знало ко када треба да га донесе од куће...

Са почетком Другог светског рата престаје и рад у читаоници, није радило ни певачко друштво, позоришна секција у првом реду зато јер је много омладине отишло у рат. Радио је само школски хор којим је такође руководио Ђуро Пандуровић. Још се Други светски рат није завршио када је читаоница у Батањи постала база не само Батањаца, него је била међу првим организацијама напредног и демократског карактера. 1945. се ствара Антифашистички фронт Словена – организација Срба и Словака.

Тада је у оквиру читаонице створена и прва месна организација фронта, надаље прва омладинска организација, организација жена а 1946. и прва пионирска организација у Мађарској. С тиме почиње жива делатност у оквиру читаонице. Већ 1945. оснива се прва после ратна српска културна група, која приказује своје програме како у Батањи тако и у суседним насељима. Већ следеће 1946. године Батањци са својом мешовитом групом наступају на другом конгресу напредне омладине Мађарске у Будимпешти.

У периоду између 1948 – 1953. године били су тешки дани и за Батањце. Нестале су месне организације Демократског савеза Јужних Словена, њихове омладинске, женске организације, престаје активност читаонице. Тек после 1953. почиње да ради батањска српска културна дружина, која је учествовала и на такозваном турнејама. То је период када се народносна политика у игрању и свирању народних игара и песама. Заиста држава омогућава оснивање Србима туђих клубова. Али пошто су ти клубови били једина могућност за националну, културну и језичку делатност у њима постепено почиње да се одвија културни и друштвени живот.

Традицију батањске читаонице чува и данас српски клуб па донекле и српска школа. У данашње време много се говори и пише о нашим некадашњим добрим и племенитим традицијама, истичући да би их требало сачувати, обновити. Иако се налазимо у двадесет четвртном сату, ипак би могли и морали да спасимо свој опстанак, своју прошлост, своје богате традиције, своје културно благо, језик, јер без тога немамо и не можемо имати будућност.

Тамаш Кашаш, ватерполо репрезентативац Мађарске

Остајемо заједно до Олимпијаде

Тамаш Кашаш, тренутно један од најбољих ватерполиста света, пристао је да говори за СНН и макар донекле нашим читаоцима одгонетне тајне свог успеха. Кашаш је тријумфом Мађарске на Светском првенству у Барселони постао уз легендарног голмана југословенске репрезентације Александра Шоштара једини играч који је у ватерполу освојио све трофеје. Он је то постигао и у јуниорској конкуренцији што Шоштару није пошло за руком. Због тога, али и због голова који су већ ушли у антологију ватерпола, попут оних у финалу Европског првенства у Севиљи, када је три пута савладао тадашњег голмана наше репрезентације, Драгана Јовановића, са разликом више од седам метара (конечан резултат 3:2 за Мађаре), многи га сматрају једним од најбољих ватерполиста свих времена.

Када си почео да се бавиш ватерполом?

– Кад сам први пут скочио у базен имао сам само годину дана, али сам већ тада знао да ћу се бавити овим спортом. Тата ме је редовно водио на тренинге, он је бивши репрезентативац Мађарске, има златну медаљу са Светског првенства и сребрну са Олимпијских игара. Захваљујући њему сам заволео овај спорт, почео да пливам и временом да тренирам ватерполо.

До када планираш још да играш?

– Волео бих још пет-шест година да активно играм. Видећу после Олимпијаде, да ли ћу да наставим своју каријеру у неком озбиљном клубу, или ћу се вратити у Италију и играти чисто због задовољства.

Да ли ћеш и по завршетку каријере остати у ватерполу?

– Још не знам. Тренер не желим да будем, али бих се радо бавио популарисањем овог спорта, да заузме своје заслужено место међу осталим спортовима.

Кога сматраш најтежим противником?

Има јако пуно изванредних играча, тешко је само једног издвојити. И међу екипама има много добрих, нема више ни једна за потцењивање. Никога више није лако добити. Али, најтежи противници су нам увек репрезентације Србије и Црне Горе, Италије и Русије, јер су то јако незгодне екипе пуне добрих појединаца. Против њих нам је увек најтеже.

Како објашњаваш ривалство и напетост око утакмица СЦГ-Мађарска?

– Мислим да је превасходно због тога што су те две екипе годинама на самом врху, обе увек желе победу, највећи смо ривали и то резултира неку врсту напетости. То се осећа годинама, а кулминирало је од Европског првенства у Будимпешти, када нас је репрезентација тада још Југославије готово понизила на домаћем терену. Постоје конфликти између неких играча, што не значи да су ова два тима у

лошим односима. Напротив, ми због изједначеног квалитета често спарингујемо једни са другима и на тај начин, заједничким снагама остајемо у врху, али оно здраво ривалство између Југославије, односно Србије и Црне Горе је одувек постојало и траје већ више од пола века.

Зашто увек играш најбоље против СЦГ?

– На Европском првенству 1997. године у Севиљи сам био јако млад, имао сам само 21 годину. Током целог првенства ми није ишло баш најбоље, само ми је у финалу све полазило за руком. Нисам играо јако добро у пољу, али сам постигао три гола, што је на крају било довољно да освојимо златну медаљу и сви су ме упамтили по томе. То ми је касније дало велику снагу и мотив да наставим са још већим радом, а чињеница да смо као апсолутни фаворити голем у последњем тренутку утакмице победили тада непознате момке из репрезентације Југославије дало нам је свима велико самопоуздање, поготово мени, и то траје до данас.

Ипак не играм увек добро против СЦГ иако имам велики мотив, јер имају стварно добру одбрану против које је јако тешко давати голове у серијама. Најчешће ме чува Ћирић, којем јако тешко могу да побегнем и између мене и њега постоји такође јако ривалство, али увек у границама спортског надметања што одговара обојници, јер смо и он и ја вансеријски играчи, који у сваком тренутку могу да одлуче утакмицу. Ћирић је веома незгодан и снажан играч, јако је користан и у одбрани и у нападу и сигурно је најпозданија тачка одбране наше репрезентације.

Србија и Црна Гора је протекле године потпуно подмладила репрезентацију и остала у врху. Мађари то нису урадили, да ли су „плави“ због тога у великој предности?

– Нисмо подмладили тим, а мислим да и нема потребе мењати састав који је освојио светско злато. Већина нас има око 27-28 година, у најбољим смо годинама, екипа је довољно сазрела, до Олимпијских игара сигурно је нећемо подмлађивати. После Атине ће доћи неки нови играчи, али радикалних измена неће бити, ми искуснији и након Атине бићемо окосница тима, и на нама ће се још неколико година градити игра Мађарске.

У квалификацијама за Евролигу Вашиш је једва добио Партизан, који је најмлађа екипа у Европи – победили сте са голом разлике, како то коментаришеш?

– И за нас је био изненађујући тај резултат. Зачудили смо се колико је добра екипа, пуна младих, заиста талентованих играча. Види се да имају стварно добре тренере, који пуно раде са тим младим играчима. То се односи на цео подмладак нашег ватерпола, очигледно је да

још дуго нећете имати са тим проблема. На финале Светске лиге у Њујорк допутовала је једна млада екипа, која је невероватно добро играла. Можда ће се наредних година неки играчи повући из ваше репрезентације, али ће их ови млади без проблема заменити. Осигурана је будућност ватерпола у вашој земљи на дуже време. Ипак, кад се мало озбиљније анализира дође се до јединственог закључка да у СЦГ постоји једна аутентична ватерполо школа чији су носиоци развоја Партизан, Приморац и Јадран и због тога годинама и поред тешког стања у земљи ваши ватерполисти остају у светском врху. Људи из нашег ватерпола су увек знали шта желе и како то да остваре, што је велика ствар.

Шта знаш о вашим могућим противницима у Евролиги (Приморац, Јадран)?

– Приморац слабо познајем јер нисам имао прилику да играм против њега, али ни да га гледам. У Јадрану игра неколико омладинских репрезентативаца, Удовичић, Јокић, Гојковић, Злоковић су играчи које би пожелело сваки тим, а Шефик је један од најбољих голмана на планети. Биће јако тешко ако баш њих добијемо за ривале. Сигуран сам да је и Приморац јако квалитетна екипа када је у конкуренцији са Јадраном и Партизаном освојио Куп.

Како на тебе утиче чињеница да си све могуће ватерполо трофеје освојио?

– Поносан сам на све те трофеје, али има многих играча који су исто већ скоро све освојили, само им на пример недостаје Куп ЛЕН, или нешто друго, ја сам само у добром тренутку био на добром месту. Увек сам играо за тим, који је играо баш у том купу који ми је недостајао у каријери. Понекад кад помислим да сам све то освојио, и сам себи се зачудим, али је невероватно добар осећај.

Је ли то истина да у твом бившем клубу, Посилипу, више нису рачунали на тебе? Како је то могуће?

– То је јако интересантна прича. Већ сам се договорио са председником клуба да потпишем на још годину дана, када ми је тренер рекао да више не рачуна на мене. После сам сазнао да је плата италијанских репрезентативаца у Посилипу изненада порасла. Значи, добио сам отказ само због финансијских разлога. Од тада су ме потражили већ неколико пута, да се вратим, али немам више намеру

Ксенија Хари и Тамаш Кашаш

да играм за Посилипо. У последњој сезони нисам играо баш најбоље, тако да ми је била потребна промена средине.

Кажу да си као нека примадона, кад се добро осећаш одиграш извапредно, а кад нешто није у реду играш катастрофално. Због чега често осцилираш у игри?

– Да, то је донедавно било карактеристично за мене. Све око мене је утицало на моју игру, али данас већ знам да не смем себи да дозволим да догађаји око мене, ван базена утичу на моју игру. Учио сам на својим грешкама и зато сад кад скочим у базен не постоји више ништа осим ватерпола. Не играм само за себе, већ за свој тим и тако ће бити и у будуће.

Како носиш терет популарности у Мађарској? Био си проглашен за најлепшег мушкарца, обожавају те тинејџерке...

– Све зависи од тога како сам расположен. Ако сам добре воље, све то нормално подносим. Ипак, не волим кад прелазе одређену границу, тада уместо да се изнервирам, али увек пазим да не увредим никога. Имам свој приватан живот у који не желим да пуштам сваког.

У Вашишу ти је тренер твој отац, Золтан Кашаш. Како је радити са њим? Ранije то ниси хтео.

– Тада сам још био млад и нисам знао колико је он добар стручњак. Сад, откад радим са њим схватио сам да је изузетно добар тренер, задовољство је радити са њим. То кажу и сви моји саиграчи. Тренинзи су му јако добри, разноврсни, за сад ми се јако свиђа.

Разговарала: Ксенија Хари

Јаонис М. Фунтулис

Значај воде (мистично тумачење)

Теолошка концепција Православне цркве, јесте основа овог кратког излагања о мистичном значењу воде. Оно је изражено у разним литургијским текстовима, молитвама, химнама и свetim обредима где је води дато истакнуто место, када се она тумачи као симбол или се представља као она која служи божанском делу спасења.

Посебно дивна поетска тумачења се налазе у хвалоспевима инспирисаним првим и шестим славопојем, по угледу на ирмос Канона. Први славопој јесте химна која следи чудесан прелазак јеврејског народа преко Црвеног мора приликом изласка из Египта („Певаћу Господу, јер се славно прослави; коња и коњаника врже у море...” 2 Мој 15, 1), а шести, говори о пророку Јони у стомаку кита („Завапих у невољи својој ка Господу...” Јона 2, 1–10). Педесетница или Духови један од празника литургијске године, има за своју тему Христову учења о „живој води” (Јн 5, 14–30) и долази између две Недеље у којима се химне и читања из Новог завета односе на догађаје који су повезани са водом, тј. исцељење непокретног у бањи Витезди (Јн 5, 1–15) и разговор Господи са женом Самарјанком поред Јаковљевог извора (Јн 4, 5–13). Две службе укључују благослов вода: велики благослов Богојављења и такозвани „мањи благослов”. Врхунац црквеног богословља које се односи на воду, долази са празником Богојављења – приликом крштења Господњег – и током свете тајне крштења верујућих. Значајно је то да величанствени опис Стварања у првом поглављу Постања јесте прво читање током вечерњих звона при три велика „космогонска” празника литургијске године, три велика дана крштења – Божић, Богојављење и Васкрс: Дух Божји „се дишаше над водом” и Реч Његова раздели воде које су биле „под небеским сводом” од вода што беху „изнад небеског свода”. Он је био тај који сакупи „воде под небом... заједно на једно место” – море и пустио да се „сува земља појави” (1 Мој 1, 1–10). (...)

У Псалмима (104,9) и Књизи о Јову (38, 8–11) стоји персонификација мора и драматичан опис Божанске стваралачке интервенције трећег дана Стварања. Псалам 107, даје заиста диван опис страха у оних који су ухваћени у олуји искушења своје вере и наде, иако је Бог стишао буру.

Ово су отприлике једини описи мора и његовог света. Морска лепота, његове дивне обале, његов еколошки значај, његова улога у олакшавању комуникације међу људима, све то бива одсутно. Уп-

Фото: Иван Јакшић

раво ово јесте гледиште са ког нареди из унутрашњости – древно племе Израила – посматрају море и оно које утиче на њихову литургијску концепцију тог мора.

Наравно, море није сила која је опречна божанској, демонски елемент стран Богу; јер и оно је такође „веома добро” какве су и све остале ствари створене од Бога (1 Мој 1, 13). Међутим, углавном се симбол мора користи да изрази негативне конотације: имамо „сланоћу” секундарног неверовања, „најдубље поноре” греха и дрскости безбожника („Бесни валови морски, који се пене својим срамотама...” Јуда 13).

Упућивања на море нађена у Књизи Откровења, изгледа да указују на то да су негативни елементи унеколико укроћени. Овде изгледа постоји упознавање са мистериозним светом мора, са пророком који стоји „над морским песком”, „на острву које се зове Патмос” (Отк 13–1; 1–9). Такође, постоји и слободан простор

пред престолом Божијим, које је описано као „стаклено море као кристал” (Отк 4–6); а на небу као „стаклено море помешано с огњем” (Отк 15, 1–4). Међутим, из мора се појавила седморога звер (Отк 13, 1) како је пророк Данило раније имао у виђењу (Дан 7), и на „многим водама” блудница „велики Вавилон” (Отк 16–19; 17–1; 18–1) седи, опет према пророчком прототипу из Старог завета. Због свега овог не чуди то што на новом небу и на новој земљи, море више неће постојати: „...и мора више нема... јер прво небо и прва земља прођоше” (Отк 21, 1–4). Поливалентни симбол мора у новом свету, у Царству Божјем више нема разлог постојања.

Супротно томе, у последњем виђењу Откровења, Јован види „чисту реку воде живота, бистру као кристал која излазаше од престола Божјег и Јагњетова. Насред улица његовијех и с обе стране реке, беше дрво живота” (Отк 21, 1–2). Ова слика јасно одговара

оној која је у Рајском врту: „...вода тецијаше из Едема, натапајући врт, и оданде се дељаше у четири реке (Фисон, Геон, Тигар и Еуфрат)...” и беше „дрво живота усред врта...” (1 Мој 2, 8). И у виђењу пророка Језекиља о Божјем светилишту (поглавље 47), бујица вода се појављује из куће. Бујица потока и река ствара слику живота народа какав је Израил, у којој је усмoена на њихов дуги боравак у „сувој и пустој земљи” (Пс 62, 2) остала жива. Симбол је лако одуховљен. Бог, снабдевач материјалном водом овог света се пореди са извором живота, живе воде где обе дају живот и спирају грехе човека. У овом последњем значењу, св. Јован Крститељ позива људе на „...крштење покајања за опроштај греха” (Мк 1, 4). Вода реке Јордана у којој је крштен Христос, преображава се у „лечилиште” људске природе кроз присуство Светог Духа у њој. Глас Оца, сведочећи Своје сродство са Христом, Његовим Сином по природи, потврђује усвојење крштених по милости. Од тада, крштење у име Оца и Сина и Св. Духа није само „крштење покајања за опроштај греха већ спирање препорођењем и обновљењем Духа Светог” (Тит 3, 5), ново рођење у Богу. Призивањем страшном имена Божјег приликом избацивања воде из крстионице, зле силе се крију у овој води од када су човекове побуне уништене и како се крштена особа вратила свом оригиналу, природном стању чистоте по Божјој првобитној творачкој вољи. Надоградњом путем призивања Св. Духа, у обреду који ми познајемо као хагиасмос, воде постају добављачи божанских милости, када се пију или прскају „за здравље тела и душе”; оне такође и чувају од злих сила и освећују све предмете у творевини. У светим чиновима Цркве који укључују воду као и у богословским учењима која њих одражавају, дело Божјег стварања бива поновљено и продужено, „Дух Божји се још једном подиже над површином вода” (1 Мој 1, 2) и народ Божји ужива у чину есхатолошког обећања Божјег у Откровењу: „Ја ћу једном дати из извора воде живе забадава... и бићу му Бог, и он ће бити мој син” (Отк 21, 6–7).

А шта је са морем? Оно што званична црквена литургија није предвидела у сагласности са древно јеврејском традицијом која је била окружена копно, учинили су људи са острва и обала, кроз њихову познату оданост и побожност: они зарађају Крст Господњи у море на дан празника Светог Богојављења, дана „Светала”, као подражавања крштења Господњег, као благослов вода и мора. Ово испуњава реч светог химнографа: „Данас је природа вода учињена светом” (химна на празник Богојављења) и благослов Богојављења се догађа. Земља и небо учествују у радости света – и свет бива испуњен милошћу.